

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інституту міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:
**«Особливості пропаганди терористичних організацій Південної
Європи»**

виконав студент II курсу, групи МНб-21,
спеціальності 256 Національна безпека
(за окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)

Зеленюк Роман Олексійович

Керівник – кандидат історичних наук, доцент

Санжаревський Олег Іванович

Рецензент – кандидат історичних наук, доцент

Пальчевський Руслан Степанович

Острог, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІДЕОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОПАГАНДИ ТЕРОРИЗМУ.....	6
РОЗДІЛ 2. ІДЕОЛОГІЯ, СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ТА РАДИКАЛІЗАЦІЯ В ЄВРОПІ.....	14
2.1 «Джихадистська пропаганда: міграція як платформа для радикалізації в Європі».....	14
2.2 «Радикалізація мігрантів у Європі: від соціальної вразливості до тероризму через вербування та пропаганду».....	27
РОЗДІЛ 3. ПРОПАГАНДА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	33
3.1 «Пропаганда терору: як ІДІЛ використовує інформаційні технології для впливу на Європу».....	33
3.2 Трансформація джихадизму в Європі: від глобальних структур до локального террору.....	45
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЮ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ: ФРАНЦІЯ, ІСПАНІЯ, ІТАЛІЯ.....	59
4.1. Протидія терористичним загрозам і пропаганді тероризму у Франції.....	59
4.2. Протидія тероризму та його пропаганді в Іспанії: стратегічні підходи держави.....	63
4.3. Антитерористична політика Італії у відповідь на загрози та пропаганду екстремізму.....	75
ВИСНОВОК.....	80
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах інформаційної гібридної війни, масової міграції та посилення терористичних загроз у Європі, проблема пропаганди як інструменту впливу терористичних організацій на суспільство набуває особливого значення. Терористичні угруповання активно використовують новітні інформаційні технології, соціальні мережі, відео– та аудіопродукцію для вербування нових учасників, поширення своєї ідеології, легітимації насильства та дестабілізації європейського простору.

Особливо вразливим до таких впливів є регіон Південної Європи, який поєднує стратегічне геополітичне розташування, міграційні потоки з країн Близького Сходу й Північної Африки, а також соціальні, економічні та культурні передумови, що сприяють радикалізації. Вербування нових прибічників терористичними мережами, активна деструктивна інформаційна діяльність в Інтернеті та створення паралельної реальності через пропаганду – усе це потребує ґрунтовного наукового аналізу.

Метою роботи є комплексний аналіз особливостей пропаганди терористичних організацій Південної Європи, її основних методів, каналів поширення та впливу на суспільну свідомість.

Завдання дослідження:

1. Визначити ключові методи пропагандистської діяльності терористичних угруповань.
2. Проаналізувати інформаційні канали, що використовуються терористичними організаціями для поширення пропаганди;
3. Оцінити вплив пропагандистських кампаній на місцеве населення та міжнародну аудиторію.

4. Виявити особливості вербування радикалізованих осіб у країнах Південної Європи.
5. Дослідити практичні підходи до протидії терористичній пропаганді у Франції, Іспанії та Італії.
6. Сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності державної та міждержавної протидії терористичному впливу через інформаційний простір.

Об'єкт дослідження – пропагандистська діяльність терористичних організацій Південної Європи.

Предмет дослідження – методи, інформаційні канали, зміст та соціальний вплив терористичної пропаганди в країнах Південної Європи.

Джерельна база дослідження. Проблематика пропагандистської діяльності терористичних організацій, зокрема на території Південної Європи, потребує подальшого комплексного вивчення в контексті сучасних викликів безпеці. Попри те, що окремі аспекти цієї теми висвітлені у працях зарубіжних науковців, таких як Ж. Кепель («Terror in France»), О. Руа («Jihad and Death»), М. Сейджмен (дослідження групової радикалізації), більшість із них зосереджуються переважно на соціокультурних та релігійних аспектах радикалізації, не охоплюючи в повному обсязі специфіку інформаційної діяльності терористичних структур. Особливу цінність становлять звіти міжнародних організацій, таких як Європол, Інтерпол, The Soufan Center, а також аналітичні матеріали Центру вивчення радикалізації UCL. Важливими є також офіційні публікації Ради ЄС, документи Генерального директорату Європейської Комісії з питань юстиції та безпеки, а також положення міжнародних угод, що стосуються протидії тероризму. Водночас у роботі було проаналізовано первинні джерела терористичної пропаганди: електронні журнали *Dabiq*, *Dar al-Islam*,

продукцію медіацентру «Аль-Хаят», а також відео та текстові матеріали, що використовуються терористичними структурами для поширення ідеологічного впливу в межах Європейського Союзу.

Методи дослідження. У роботі застосовано ряд методів наукового вивчення, що забезпечують системність, глибину та об'єктивність проведеного аналізу. Системно-структурний метод дозволив розглянути пропаганду як складову стратегії терористичних організацій у Південній Європі. Контент-аналіз застосовано для дослідження змісту інформаційних матеріалів, поширюваних радикальними угрупованнями. Порівняльно-правовий метод дав змогу оцінити підходи окремих держав (Франції, Іспанії, Італії) до протидії терористичній пропаганді. Соціологічний метод використано для вивчення впливу пропагандистського контенту на цільові групи, а прогностичний метод – для формулювання стратегічних рекомендацій із попередження поширення радикального контенту. Комплексне поєднання цих методів дозволило здійснити цілісний аналіз зазначеної проблематики в межах дослідження.

Структура роботи. Магістерська робота складається з чотирьох розділів: перший – присвячений ідеологічним та соціальним чинникам пропаганди. Другий – аналізує контексти радикалізації в Європі. Третій – досліджує саму пропаганду як інструмент терористичної діяльності. Четвертий – описує практики протидії на прикладі Франції, Іспанії та Італії. Роботу завершують загальні висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ІДЕОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОПАГАНДИ ТЕРОРИЗМУ

Одна з головних проблем у кримінології – це дослідити, що саме викликає злочинність. Важливо, вивчити та зрозуміти першопричини та, як краще боротися зі злочинами чи тероризмом.

У кримінології існує поняття, таке як детермінація – це коли між явищами є якийсь певний зв'язок. Злочинність з'являється через якісь певні соціальні події, умови чи ситуації, які її ніби підштовхують. Простіше кажучи, це різні фактори, які впливають на те, що злочинність має ґрунт для свого розвитку.

Причинність – це як частина злочинності. Вона показує, як одні речі ведуть до інших, що формує послідовність: є причина, є умови, а потім – наслідки. Іноді наслідки самі впливають назад на ці причини чи умови.¹

Однієї причини, яка б усе пояснила, немає. Злочинність – складне явище, і вона виростає через різні соціальні проблеми, які є в будь-якому суспільстві.

З тероризмом усе більш заплутаніше, бо там причин більше, і вони ніби не зв'язані між собою. Тероризм складне соціальне явище яке не має формування однієї причини, його прояви визначаються безліччю інших чинників різного порядку. У кримінології причини злочинності ділять на кілька рівнів. Є загальні причини – це те, що робить злочинність частиною суспільства. Також є видові причини, які стосуються окремих видів злочинів. І є безпосередні причини – чому

¹ Causes of Crime
<https://www.britannica.com/topic/crime-law>

конкретна людина пішла на злочин, чи становище, обставини її підштовхнули. Та також є умови, які слугують детонатором у скоєнні злочину.²

Цікаво, що між поведінкою однієї людини і цілої групи злочинців є спільність. Злочин часто виходить із того, як ці різні рівні змішуються. Якщо дивитися через соціально–психологічну призму, то можна зрозуміти злочинність, порівнюючи щось одиничне, загальне і особливе.

Кримінологія не одразу дійшла до однієї думки про причини злочинності. Спочатку були різні підходи, і з часом виділилися два головних – однофакторний, та багатфакторний. Перший, як зрозуміло з назви, намагається все пояснити через один головний фактор (наприклад, бідність чи вроджені схильності). А от другий трактує, що злочинність виникає з цілого набору причин, які між собою пов'язані.³

Схожа ситуація з тероризмом. Досить часто його намагаються пояснити тільки соціально–економічною нерівністю, або тим, що певні групи починають радикалізуватись. Але таке спрощене трактування не відображає всієї складності та багатогранності цього феномену.⁴

Інший підхід пропонує розглядати тероризм як щось, що народжується з цілої групи причин, які зв'язані між собою. Наприклад, дехто думає, що тероризм формується там де багаті країни і країни третього світу постійно конфліктують. Але це не тільки про бідність, а про політичні, економічні і соціальні проблеми, які разом формують складнощі.

² Іванов В.І. (ред.). Тероризм: глобальні виклики та відповіді / за ред. В.І. Іванова. – Київ: Видавництво "Право", 2017. – 350 с.

³ Theories and causes of crime

<https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2016/02/SCCJR-Causes-of-Crime.pdf>

⁴ A general strain theory of terrorism

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1362480609350163>

Конфліктологічний підхід, який бере знання з різних наук: філософії, геополітики, соціології, та культурології допомагає краще розібратися, звідки бере коріння таке явище як тероризм і як він працює. Існує багатофакторний підхід, який показує, як різні соціальні моменти впливають на злочинність, включаючи тероризм. Це дозволяє знайти процеси які відбуваються в суспільстві, на які держава має звертати увагу.

Також необхідно постійно стежити за факторами, які можуть підштовхнути до злочинів. Деякі з них можна зупинити, якщо, наприклад, правоохоронці чи державні органи діятимуть скоординовано. Існують також некеровані фактори – їх можна тільки простежувати та враховувати, під час створення методів для протидії тероризму.

Тероризм не з'являється з нічого. Завжди є причини – чи то міжнародні проблеми, чи політичні, чи економічні, чи соціальні. Починається все з дрібних конфліктів чи проблем, а потім це може перерости в щось серйозне (теракти). І вчені тут ніяк не знайдуть одного трактування : одні кажуть, що головне – бідність, інші – що релігія чи ідеологія, а ще хтось – що це все через політику. Тому це питання досі лишається складним і викликає суперечки.⁵

Досить часто тероризм виникає там, де система, м'яко кажучи, вже "тріщить по швах". Коли в країні проблеми з політикою, правами людини, економікою, а люди не бачать нормальних способів впливати на ситуацію. Якщо держава не може забезпечити порядок і не справляється з кризами – це і є той момент, коли частина населення починає радикалізуватись. Їм здається, що інакше просто неможливо бути почутими.⁶

⁵ The Economic Downturn: A Boon for Home-Grown Terrorists?
<https://www.nato.int/docu/review/articles/2012/07/27/the-economic-downturn-a-boon-for-home-grown-terrorists/index.html>

⁶ Fifty Shades of Deprivation: Disaggregating Types of Economic Deprivation and Terrorism

Тероризм часто крутиться навколо ідей, які дуже важливі для людей – релігія, національність чи соціальний стан. Ці теми чіпляють глибоко, бо вони зачіплюють такі життєві питання, хто ці люди, у що вони вірять, які в них принципи чи звичаї. І якщо хтось, на їхню думку, починає загрожувати цьому – або їм так здається, – то реакція може бути дуже жорсткою. Проблема в тому, що ці люди вважають свої дії виправданими, а для всіх інших це виглядає як небезпека для суспільства.⁷

Ще одна причина, чому тероризм може формуватися, – це зміна світогляду в суспільстві, тобто коли старі цінності вже не мають значення, а нові ще не до кінця сформувалися. Виходить такий собі «вакуум»⁸, і в нього можуть проскочити радикальні ідеї, які далі людина несе в собі.

А загалом причини тероризму ділять на кілька видів: є постійні, тобто перманентні, тимчасові, які залежать від конкретного періоду, і ще ситуативні – щось раптове, що підштовхує до дій. Так само є сенс розділити й причини терористичної пропаганди. Тут часто виділяють три рівні: глибинні, базові та поточні. Глибинні – це ідеології чи якісь старі образи з історичного минулого. Базові – це соціальні проблеми (бідність чи несправедливість). А поточні – це вже конкретні причини, які прямо зараз підштовхують до дії. Усе це разом дає своєрідну модель, щоб зрозуміти, як люди вдаються до радикалізації.

До глибинних причин можна записати історичні моменти, геополітику чи релігійні ідеї, які довго діють і ніби пускають своє коріння для терористичних думок. А от сучасний тероризм, який почав рости наприкінці XX століття, більше

<https://academic.oup.com/isr/article/26/4/viae045/7885272?login=false>

⁷ Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. Columbia University Press.
<https://cup.columbia.edu/book/inside-terrorism/9780231126999>

⁸ Borum, R. (2011). *Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories*. Journal of Strategic Security.
<https://scholarcommons.usf.edu/jss/vol4/iss4/5>

крутиться навколо релігійного фундаменталізму – це головна ідея, яка мотивує людей.

Якщо заглибитись в історію, тероризм почав серйозно проявлятися десь після 50-х років XX століття. Тоді в країнах, які тільки-но позбулися колоніального ярма, почалися рухи за незалежність. Для них теракти здавалися чи не єдиним способом щось змінити, бо дипломатія чи мирні протести часто не давали ніякого результату. Так і з'явилися екстремістські угруповання, які обирали насильство. Але навіть у багатих країнах, де економіка була на рівні, теж розвивалися радикальні групи. Вони влаштовували теракти, щоб натиснути на владу чи просто заявити про себе.⁹

Зараз тероризм це вже не просто локальна загроза, а проблема всього світу, і геополітика тут грає велику роль. Він часто виростає там, де змінюється розподіл сил, ресурсів чи земель, особливо через цю всю глобалізацію. Бувають групи людей, які відчують, що їх обійшли, що вони нічого не отримали від цих глобальних змін. І от вони примикають до ідей сепаратизму чи захисту своєї ідентичності, щоб врятувати свою культуру, традиції, ну чи просто покращити спосіб життя. Для них це ніби самозахист, а для держави – безлад, який руйнує стабільність і плодить злочинність.¹⁰

Геополітика добре пояснює, що таке тероризм і як він діє, особливо коли йдеться про його пропаганду. Він часто крутиться навколо політичних цілей, які, якщо розібратися, потрібні для великих планів на світовій арені. Це ніби інструмент, щоб впливати на глобальну політику. Але це тягне за собою купу проблем: країни втрачають стабільність, починаються серйозні конфлікти, а

⁹ Laqueur, W. (2018). *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. <https://global.oup.com/academic/product/the-new-terrorism-9780190461530>

¹⁰ Kaldor, M. (2013). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford <https://www.sup.org/books/title/?id=19161>

також розколює держави зсередини. Починають сперечатися між собою, і ці суперечки тільки загострюються.¹¹

Як і всякі соціальні конфлікти, тероризм тримається на ідеології. Ці ідеї з'являються, коли в політиці чи суспільстві твориться безлад– несправедливість та ряд проблем. Лідери чи групи починають просувати свою картинку, як усе має бути, і це задовільняє суспільство. Найцікавіше – як ці думки взагалі засідають у голові, що люди аж із різних країн гуртуються заради однієї справи. Релігія тут грає велику роль, тому що вона слугує тим фактором який об'єднує всіх, дає відчуття, що ти робиш щось важливе. Крім того навіюють відчуття отримання нагороди в потойбічному світі після смерті. Через це дехто думає, що можна виправдати страшні вчинки – типу атак чи вбивств, – і називає це жертвою заради великої мети.¹²

Багато хто говорить, що релігія, особливо іслам, – це основна причина тероризму. Бо ж у багатьох терактах є релігійні гасла. Це стає причиною постійних суперечок: перші кажуть, що релігія сама по собі спонукає людей до насильства, бо воно ніби освячене вірою. А інші думають, що насправді все через політику чи боротьбу за території, а релігія – це просто зручна ширма. Але релігія в будь-якому разі – це щось сильне, що формує, хто ти є, і може як зібрати людей до купи, так і довести їх до радикальних дій.¹³

Терористична пропаганда поширюється через багато причин – політичних, економічних, психологічних і організаційних. Почнемо з політичної сфери: коли в країні панує хаос, типу міжетнічні сварки чи навіть державні конфлікти, коли влада слабка, корупція зашкалює, а люди вже не вірять нікому з органів

¹¹ Chomsky, N. (2003). *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*.
<https://www.metropolitanbooks.com/book/hegemony-or-survival/>

¹² Juergensmeyer, M. (2003). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*.
<https://www.ucpress.edu/book/9780520232942/terror-in-the-mind-of-god>

¹³ <https://global.oup.com/academic/product/the-future-of-islam-9780195395677>

державної влади – це ідеальне середовище для радикалізації суспільства. Радикалізовані ж у такому випадку легко знаходять своїх прихильників.¹⁴

Коли економіка має проблеми: бідність, безробіття, почуття відірваності – це змушує людей шукати якісь інші шляхи. І часто ці шляхи – не дуже хороші, бо ведуть до радикальних ідей. На рівні психології теж усе складно. Люди відчують, що їх обділили, що їх принижують, чи взагалі не бачать сенсу в житті. І це може довести до того, що хтось починає вірити в терористичні ідеї чи навіть сам втілює ці ідеї.¹⁵

Коли держава втрачає контроль – не пояснює людям, що тероризм – це погано, не проводить ніякої роботи, щоб попередити біду, а поліція працює не має певної скоординованої роботи, – то все тільки погіршується.¹⁶

Є ще одна група причин, які продовжують проблеми. Це, наприклад, коли правоохоронці погано працюють, чи закони не так застосовуються, чи ще гірше – коли держава не може нормально організувати боротьбу з тероризмом, особливо в інформаційному плані. Найстрашніше, що терористичні ідеї легко народжуються у головах людей через сучасні технології – інтернет, соцмережі, медіа. І це розповсюджує пропаганду тероризму по всьому світу.¹⁷

Якщо розібратися, причин тероризму безліч, і вони всі різні, але пов'язані між собою. Їх можна розкласти як піраміду: знизу – глибокі причини, типу історичних чи соціальних, вище – базові, як економіка чи політика, а зверху –

¹⁴ Neumann, P. R. (2013). *The Trouble with Radicalization*. *International Affairs*, 89(4), 873–893.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1468-2346.12049>

¹⁵ Kruglanski, A. W., et al. (2014). *The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism*. *Political Psychology*, 35(S1), 69–93.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/pops.12163>

¹⁶ Clarke, R. V., & Newman, G. R. (2006). *Policing terrorism: Research, theory, and practice*
<https://www.criminaljusticepress.com/policing-terrorism/>

¹⁷ Weimann, G. (2015). *Terrorism in Cyberspace: The Next Generation*.
<https://cup.columbia.edu/book/terrorism-in-cyberspace/9780231167077>

поточні. Усі ці пункти разом створюють умови, щоб тероризм збільшувався і ширилася його пропаганда.

РОЗДІЛ 2

ІДЕОЛОГІЯ, СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ТА РАДИКАЛІЗАЦІЯ В ЄВРОПІ

2.1. «Джихадистська пропаганда: міграція як платформа для радикалізації в Європі»

Можливість терористів, які вміло замаскувалися серед нелегальних іммігрантів, проникати через мексиканський кордон на територію США, викликає серйозне занепокоєння у влади та населення в цілому. Пентагон для того щоб запобігти терактам у США, розпочинає військові кампанії на близькому сході. Але головним страхом для чиновників Міністерства внутрішньої безпеки є моджахеди, які прибувають маючи паспорти безвізу із західноєвропейських держав що являються союзниками Сполучених Штатів. По всій Європі розкинулися мережі джихадистів завдяки розповсюдженню радикального ісламу серед нащадків гастарбайтерів. Центром імені Ніксона було проведено дослідження щодо групи моджахедів. З 373 осіб, які проживали в Західній частині Європи та на Півдні Америки з 1993 по 2004 рік, показало, те що чверть із досліджуваних були громадянами західноєвропейських країн¹⁸.

Після Другої світової війни Європа почала запрошувати гастарбайтерів, і це дало результат – приїхало багато мігрантів мусульманського походження. Спочатку думали, що ці робітники залишаться не на довго, але потім, завдяки співчутливим суддів та політиків, які їх підтримували, вони скористалися

¹⁸Europe's Mujahideen

Where Mass Immigration Meets Global Terrorism By Robert S. Leiken on April 1, 2005

<https://cis.org/Report/Europes-Mujahideen-Terror-Cells>

програмами возз'єднання сімей. І з тимчасових мешканців вони стали постійними жителями.

Мусульмани сьогодні є переважаючими серед інших по кількості іммігрантів у числі європейських країн. Складно сказати точне значення тому що, коли відбувався перепис населення мігрантам рідко ставилося питання про їхню релігійну приналежність. За приблизними оцінками, 15–20 млн мусульман вважають своєю другою домівкою Європу і сягають від 4 до 5% її населення. У Франції також спостерігається відносна перевага мусульман, які мешкають за кордоном, значення від загального населення 7–10%.¹⁹ Далі йдуть такі країни як Великобританія, Швеція, Данія, Італія та Нідерланди. Національна рада з розвідки вважає, що до 2026 року мусульманське населення Європи виросте в двое через імміграцію та дуже високу народжуваність серед мусульман.

В Європі мусульмани в більшості стали прибувати після закінчення Другої світової війни. Вони «кучкувалися» в маленькі однорідні групи з іншою культурою. Для багатьох країн Європи приїзд мусульман став небажаним явищем. У США мусульмани живуть розкидано по країні і здебільшого мають краще фінансове становище. А в Європі вони почали гуртуватися в такі собі закриті групи, гетто. Наприклад, марокканці в Іспанії, алжирці у Франції, турки в Німеччині чи пакистанці у Великобританії.

Європейці не навчилися приймати приїжджих та часто вступають з ними в сутечки та конфліки. Тут влучно буде звучати цитата одного французького ученого Жиля Кепеля: «ані кров, пролита мусульманами Північної Африки, які воювали у французьких мундирах під час обох світових воєн, ані піт робітників–мігрантів, які жили в жалюгідних умовах і за мізерну платню відбудовували

¹⁹ Europe's Growing Muslim Population
<https://www.pewresearch.org/religion/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>

Францію після 1945 року, не перетворили їхніх дітей на повноцінних співгромадян»²⁰. Західна Європа не усвідомлюючи стала схожою чимось на колонію яка є майже рівною з населенням Сирії по чисельності. Мусульманське населення старається інтегруватися, але велика частина молоді мусульман не приймає свій статус другорядних громадян, з яким змирилися їхні батьки. Коли змішуються європейський нативізм і невдоволення іммігрантів, виходить те що набуває небезпечного характеру. Датський соціолог Оле Вевер називає це загрозою для «суспільної безпеки»²¹. А ще гірше, що ці ізольовані групи іммігрантів дають можливість джихадистам робити свої справи – збирати гроші, вербувати нових людей, навчати їх. І що цікаво, у Європі вони мають більше свободи для цього, ніж у багатьох інших мусульманських країнах.

У 90-х роках ліберальні кола в Європі змінили свій погляд на імміграцію. Суспільство в Європі очевидними та жорсткими методами демонструвало свою неприязнь та неохочість їх інтегрувати, в той же час держави були нездатні контролювати в'їзд іммігрантів. Негативна реакція моментами була пов'язана з расизмом та ксенофобією, в інших вона зароджувалася у відповідь на вчинки політичних діячів які яскраво несли думку про багатогранне культурне співіснування різних культурних меншин і тих, хто виступав за надання їм особливих пільг. Проблема імміграції викликала електоральний бунт, який добряче потряс партійні системи в країнах Бельгії, Франції, Австрії, Данії чи Нідерландів. У Голландії, наприклад, люди розлютилися, коли у 2002 році вбили політика Піма Фортейна, який був гомосексуалістом.

²⁰ Міжнародний тероризм та глобальна міграція

<https://bintel.org.ua/analytics/politics/mizhnarodnyy-teroryzm-ta-hlobalna-mihratsiya/>

²¹ The Societal Sector by Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde. 1998. In idem, *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder <https://www.europenowjournal.org/partners/secureu/resources-and-tools/the-societal-sector/>

Він був прихильником який виступав проти імміграції, провідні партії країни запозичили значну частину політичної програми вбитого.²² Британці ввели заходи які посилюють важкість отримання політичного притулку та возз'єднання сімей, а також під час перетину кордону використовують комп'ютеризовану систему для перевірки осіб.

Проблема в тому, що радикалізація та денатуралізація відбувається навіть в Нідерландах. У країні де зроблено було дуже багато для мусульманських іммігрантів та їхнього облаштування. Нідерланди завжди пишалися, що вони толерантні до меншин, особливо до мусульман. Вони дали притулок багатьом людям – десяткам тисяч, які казали, що тікають від політичних переслідувань у своїх країнах. І не просто дали притулок, а ще й організували для них все на вищому рівні: хороші соціальні виплати, пільгове житло, привілеї для роботи, ще й безкоштовні мовні курси. Платники податків фінансували мусульманські релігійні мечеті та школи, а по громадському телебачені транслювалися різні програми арабською мовою.

Марокканцем Мохаммедом Буйері було скоєно жорстоке вбивство Тео ван Гога кінорежисера та нащадка художника Вінсента ван Гога, великого кумира нідерландців²³. Вбивство сколихнуло не тільки жителів країни але й сусідні країни Європи. Органи боротьби з тероризмом Європи побачили в цій трагічній події ознаку переходу терористичної загрози в нову фазу. Вбивство мало почерк інших політичних убивств, які стали інструментарієм джихадистів у Європейських країнах.

²² Assassination of Pim Fortuyn
https://en.wikipedia.org/wiki/Assassination_of_Pim_Fortuyn

²³ Van Gogh killer jailed for life
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4716909.stm>

Буйері виріс у пролетарському районі Амстердама, який мав цікаву назву серед місцевих – «містом супутників» тому що на будівлях та балконах було багато супутникових тарілок які були налаштованих на частоту каналу «Аль–Джазіра» та марокканського телебачення. Його батьки потрапили в країну на хвилі імміграції в 1970–х році, але не дивлячись на достатній часовий відрізок вони не навчилися голландської. Буйері закінчив середню школу району де мешкав. Перевтілення з перспективного студента в джихадиста повторює стандартну схему, за якою молоді та перспективні групи європейських мусульман вербуються та приєднуються до лав джихадистів для вчинення терору над Європейським населенням.²⁴

Буйері закінчивши коледж та пройшовши поглиблені курси з вивченням інформаційних технологій та бухгалтерського обліку, потрапив до в'язниці на пів року за злодіяння, пов'язане з насильством. У в'язниці став ярим прихильником з співчутливим ставленням до руху ХАМАС та ісламістом, сповненим злістю через важку Палестинську долю. Після невдалої спроби добитися фінансування для молодіжного центру, він переїхав до центру Амстердама де його і завербували до групи ісламістських бойовиків Хофштад. Прихильники цих рухів почали збиратися в оселі Буйері та слухали Абу–Хатіба відомого як сирійського проповідника. Рух «Хофштад» був пов'язаний із іншими мережами які розкинулися в європейських країнах такі як Марокко, Іспанія, Бельгія та Італія і планував вбивства політиків та напад на ядерний реактор у Нідерландах який є єдиний в країні, а також безліч інших терорів на території Євросоюзу. Європейські розвідслужби виявили, що осередок мав тісні зв'язки з марокканською озброєною ісламською групою. Це організація, яка була причетна до вибухів в Мадриді та численними терактами в Касабланці у 2003

²⁴ The Murder of Theo Van Gogh BY Rachael Bell
https://www.crimelibrary.org/notorious_murders/famous/theo_van_gogh/4.html

році. Імам сирійського коріння підтримував контакти з моджахедами в Іраку, а також з одним із командирів «Аль-Каїди». З огляду на зв'язки Буйері та мережі Хофштад, аналітик, який консультує уряд Норвегії, впевнено стверджує, що вони були залучені до низки терористичних змов, розкритих у Західній Європі за останні роки. Порівнювати Хофштад із терористичними групами минулого, такими як Фракція Червоної армії в Німеччині, Аксьон Дірект у Франції чи Червоні бригади в Італії, не зовсім доречно. Сучасні джихадистські групи мають одну вагому перевагу над, наприклад, марксистськими радикалами. У них є соціальна база, яка росте дуже швидко, особливо після війни в Іраку. Голландська розвідка, типу AIVD, заявляє що в їхній країні радикальний іслам – це не одна група, а цілий ряд організацій. Деякі з них не переходять межу і не скоюють насильство, а лише живуть за суворими релігійними правилами і вороже ставляться до Заходу.

Однак інші, серед яких і Аль-Каїда, поступово вкорінюються в суспільство. Вони вербують юних людей із мусульманських сімей, які народилися вже в Нідерландах, але відчують себе пригнічено. За словами AIVD, радикальний іслам став явищем самостійним. Тепер юнаки радикалізуються навіть без прямого зовнішнього впливу.²⁵

Джихадистів в Європі умовно можна поділити на два типи такі як «інсайдери» та «аутсайдери». Інсайдерами можна називати групу відчужених громадян, друге або третє покоління дітей іммігрантів це ті хто подібно до вище згаданого Буйері, народилися і живуть в умовах європейського лібералізму. Частина з них це безробітня молодь із бідніших містечок. Вони являють собою найновіше і найнебезпечніше втілення, а саме бунту другого покоління. Вони також є драматичним прикладом того, що можна було б назвати «ворожою

²⁵ Background of jihad recruits in the Netherlands

<https://english.aivd.nl/publications/publications/2004/03/10/background-of-jihad-recruits-in-the-netherlands>

асиміляцією–інтеграцією у ворожу культуру приймаючої країни». До аутсайдерів належать приїжджі, це як правило студенти або біженці, які знайшли в Європейських країнах місце безпеки від агресивних переслідувань, яким на Близькому Сході стикаються ісламісти. Серед них є радикальні імами, які з Саудівської Аравії отримують допомогу та фінансування. Мечеті надаються ними для вербувальникам терористів і виступають посередниками та духовними наставниками організацій джихадистів. Коли таких «гостів» впускають до однієї з країн Європи, усі інші держави Європейського союзу стають для них відкритими. Для здійснення джихаду багато з цих аутсайдерів першого покоління спеціально мігрують до ЄС. Якщо глянути на ісламістську міфологію, то міграція там тісно переплітається з ідеєю завоювання. Є історія про пророка Мухаммеда: коли його почали гнобити в Мекці, де всі були язичниками, він у 622 році н.е. зібрав своїх людей і втік до Медини. Там він організував військо, і через пару років вони повернулися, захопили Мекку і поставили там мусульманську владу.²⁶

Бідняки та перспективна освічена молодь сьогодні в Європі формують два соціальні образи які стали основою ісламістських рухів у країнах що розвиваються таких як Алжир, Єгипет або Малайзія. Як показав досвід терактів 11 вересня саме з освічених виходять лідери і натхненники, а серед звичайних юнаків з низів вербують бойовиків терористів та навіть терористів–смертників. Аутсайдери першого покоління і інсайдери другого не є окремим формуванням одне від одного, а навпаки перші зазвичай активно шукають новобранців серед других. Ще десять років тому у Франції алжирська ісламська Озброєна група займалася тим що вербувала до джихаду дітей північноафриканських іммігрантів

²⁶ Britannica – Hijrah

<https://www.britannica.com/event/Hijrah-Islam:contentReference%5Boaicite:0%5D%7Bindex=0%7D>

які народились та вирости вже в Франції. Саме з них і формували бойовиків які потім тероризували пасажирів поїздів у 1990–х роках.²⁷

Після подій 11 вересня вербування стало більш систематичним і набуло стратегічного характеру. Аль–Каїда активно почала вести пропаганду націлену саме на молодь другого покоління.

Раніше ті, хто займався вербуванням у терористичні групи, шукали людей серед криміналу – у різних злочинних угрупованнях чи навіть у тюрмах. А зараз усе змінилося. Вони все частіше з'являються там, де їхню присутність очікуєш найменше – у студентських містечках, серед молоді на підготовчих програмах, і навіть серед школярів із нормальних, звичайних сімей.

Є дані, що після 11 вересня, коли почалася велика хвиля арештів, джихадистські мережі все одно швидко адаптувалися та відновилися. Це видно з перехоплених розмов і закритих звітів розвідки. Особливо їхня активність виросла після того, як коаліційні сили вторглися в Ірак.

Усама бен Ладен став лицем яке надихає численні осередки джихадистів які хоч і діють автономно проте працюють на досягнення спільних цілей та посилює ідеологію.²⁸ Такі джихадистські мережі зазвичай націлюються на європейські держави які підтримали США в іракській кампанії що підтверджують вибухи в Мадриді та атаки проти британських об'єктів у Стамбулі в листопаді 2003 року. До того ж багато терористичних змов які мали бути здійснені після 11 вересня, а це десь три десятки, було вчасно зірвано. У березні 2004 року лондонська поліція накрила змову, де були замішані британці пакистанського походження. Вони мали при собі речовини у великій кількості, з

²⁷ Patterns of Global Terrorism 30 April 1996
https://irp.fas.org/threat/terror_96/europe.html

²⁸ Iraq and the Global War on Terrorism
<https://www.brookings.edu/articles/iraq-and-the-global-war-on-terrorism/>

яких можна зробити вибухівку – це був найбільший арсенал за останні роки. А трохи пізніше Скотленд-Ярд звинуватив вісьмох вихідців із Південної Азії, друге покоління іммігрантів. Їх підозрювали, що вони хотіли виготовити «брудну бомбу». Також ці люди проходили підготовку в таборах Аль-Каїди.

Західна Європа зараз слугує свого роду перевалочною базою для бойовиків які були в Іраку²⁹. Іракська мережа входить до складної структури створеної Абу Мусабом аз Заркаві який став одним із головних союзників бен Ладена і отримав статус еміра Аль-Каїди в Іраку. У судових матеріалах з Іспанії зазначено що ще в лютому 2002 року під час зустрічі в Стамбулі Заркаві розуміючи що війна в Іраку затягнеться почав налагоджувати підпільний канал з Європи до Іраку для рекрутів і назад для вербувальників та нелегалів. Більше того він активував сплячі осередки які були створені ще за часів війни в Боснії³⁰. Італійський прокурор Армандо Спатаро розповів що майже всі країни Європи так чи інакше були втягнуті в процес іракського вербування включно навіть з такими несподіваними державами як Норвегія Швейцарія Польща Болгарія і Чехія. Методи, які використовують вербувальники, дуже схожі на те, що було під час війн у Чечні чи Кашмірі. В Італії, наприклад, розвинулася ціла індустрія з підробки документів, і через це вона стала важливим центром, звідки відправляють добровольців на Близький Схід. А Іспанія – це головний пункт, щоб підтримувати зв'язок з Північною Африкою.³¹

Тероризм у Європі досі сприймають більше як кримінальну проблему ніж як привід для війни. Більше того деякі європейські чиновники вважають що політика поступок на Близькому Сході може пом'якшити ситуацію. Бен Ладен

²⁹ BBC News – UK terror suspects accused of 'dirty bomb' plot
<https://www.bbc.com/news/uk-15203606>

³⁰ Europe's Angry Muslims Robert S. Leiken
<https://www.jstor.org/stable/20034425>

³¹ *Foreign Affairs* – "Europe's Angry Muslims"
<https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2005-06-01/europes-angry-muslims>

пропонував перемир'я тим європейським країнам які не брали участь у війні в Іраку атакуючи їх союзників. Крім кількох винятків влада в Європі уникає впровадження жорстких заходів безпеки і законодавства які прийняті в США. Вони надають перевагу контролю над кримінальним світом і традиційним судовим переслідуванням замість того щоб оголошувати війну тероризму в американському стилі та мобілізувати війська, створювати центри утримання, посилювати контроль на кордонах, посилювати паспортний контроль, депортувати проповідників і збільшувати терміни ув'язнення для терористів. Франція цим самим виглядає більш особливо на фоні загального європейського самозаспокоєння. Саме Франція запровадила найжорсткіший антитерористичний режим серед західних країн. У 1990-х Франція намагалася не допустити релігійної агітації серед своїх мусульман, в основному вихідців із Північної Африки. Вони відмовляли в притулку радикальним ісламістам, навіть якщо сусідні країни їх брали. Як казав Кепель, боялися, що невдоволення мусульман у бідних районах великих міст переросте в щось гірше – екстремізм чи тероризм³². Тож уряд діяв жорстко: джихадистів могли утримувати до чотирьох днів без звинувачень і без адвоката, якщо була підозра. Нині у Франції немає жодного релігійного об'єкта в який поліції не можна заходити. Розпалювання ненависті карається втручанням жандармів внесенням до чорних списків і в перспективі депортацією. Така тактика відповідає суворій французькій моделі асиміляції, яка не дозволяє релігії впливати на державну сферу, звідси й суперечки про хіджаби. Підхід Франції різко відрізняється від британського мультикультуралізму що базується на сепаратизмі і який передбачає прихисток для радикальних арабських ісламістів і можливість відкрито проповідувати водночас посилюючи нагляд за ними. Французька молодь все ще може дивитися та слухати джихадистські промови через супутникове телебачення чи Інтернет. А у Великій Британії

³² Kepel, Gilles. *Jihad: The Trail of Political Islam*. Harvard University Press, 2002

відкриті радикальні проповіді призвели до виникнення терористичних груп. Більшість інших європейських держав перейняли британський пом'якшений підхід.³³ Європейські політики, які відповідають за безпеку, а також спецслужби, які кожного дня отримують розвіддані, дотримуються жорсткішої американської позиції і закликають створити та активно використовувати систему електронної ідентифікації для виявлення моджахедів. Поява воїнів–мучеників у Європі та поширення радикальних груп, які раніше були пов'язані з Аль–Каїдою, змусили ряд європейських столиць розширити співпрацю у боротьбі з тероризмом, а також збільшити власні антитерористичні ресурси. 25 країн–членів Європейського Союзу запровадили загальний ордер на арешт, що звільняє поліцію від довгих екстрадиційних процедур³⁴. Після вбивства Тео ван Гога в Європі почали змінювати правила гри. Хоч і боялися, що це може порушити права власності, у Франції, Німеччині, Іспанії, Нідерландах і Британії послабили бар'єри між поліцією і розвідкою. Тому співробітники служб та чиновники зустрічаються та працюють в сучасних комунікаційних центрах із сучасною технікою та діляться допитами, донесеннями від інформаторів, перехопленими дзвінками, фотографіями, відео, навіть супутниковими знімками. Але не завжди контртерористичні служби хочуть співпрацювати, коли доходить до кримінальних справ, та секретну інформацію вони діляться нею неохоче. Також між цими структурами буває конкуренція, яка заважає нормально протидіяти тероризму.

Нові моджахеди легко протидіять застарілим методам боротьби з тероризмом. Після другої світової війни всі гидували нацизмом і колоніалізмом, що переросло в жалість та толерантність до релігійних меншин. У Нідерландах і

³³ The Rise of Jihad in Europe: Views from France by Gilles Kepel, Tamara Wittes, Matthew Levitt
<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/rise-jihad-europe-views-france>

³⁴ Council of the European Union – European Arrest Warrant
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-arrest-warrant/>

Британії це вилилося в мультикультуралізм. Британці, наприклад, підсилювали нагляд, але водночас давали ісламістам притулок, та волю в висловлені своїх цінностей та ідей. Мультикультуралізм виглядав перспективно: країни здавалися толерантними, а меншини мали багато прав, проте водночас це відгороджувало їх від решти суспільства, що не дуже допомагало інтегруватися.

Зараз європейці змінили свою думку вони почали схилитися до думки, що мультикультуралізм є небезпечним явищем. Вони хочуть, щоб мусульмани самі були толерантними і прийняли цінності тих країн, в яких вони живуть. У Британії уряд Тоні Блера вимагав від мігрантів виховувати в собі частину британця. У Нідерландах тепер усі говорять про «голландські цінності». Такі ж ідеї просувають у Берліні, Брюсселі, Копенгагені. Француз Патрік Вейль, фахівець у галузі з питань імміграції, каже, що Європа шукає баланс між правами і обов'язками мігрантів. Мультикультуралізм, який колись був символом свободи, тепер протистоїть з лібералізмом і безпекою. Це вже видно у Франції, Нідерландах, Британії, та Німеччині.

Ця проблема з'явилась, коли Європа почала змінюватися через імміграцію. Вона впливає не тільки на безпеку, а й економіку, демографію: як бути зі старим населенням? Як утримувати соціально культурний баланс, коли християнство падає, а іслам зростає ?

Америка краще справляється з асиміляцією мусульман, але є необхідність посилити перетин кордону. The New York Times писала, що Усама бен Ладен доручив планувати новий гучний теракт у США групі яка була розташована в Європі. Ці люди, мають європейські паспорти, бо в Європі громадянство отримують по народженню. А з таким паспортом можна без ускладнень в'їхати в США. Ті, хто робив теракти 11 вересня, теж прилетіли з Європи, і їх пустили

через програму безвізу, як і Муссауї чи «черевичного терориста» Річарда Рейда. Окремі політики в Конгресі заявляють , що цю програму взагалі треба скасувати.

2.2. «Радикалізація мігрантів у Європі: від соціальної вразливості до тероризму через вербування та пропаганду»

В умовах посилення терористичної загрози на європейському континенті та супутнього зростання антиісламських тенденцій у суспільстві, пересічний європеець все більше схиляється до розуміння релігії як фундаменту сучасного європейського ісламського радикалізму. При цьому радикалізм часто асоціюється з невід'ємною рисою, якщо не всієї ісламської традиції, то принаймні її консервативних напрямків, а "новий" джихадизм, що проявляється у регіоні, розглядається як ідейне продовження джихадизму в цілому.³⁵

Існує безліч поглядів щодо природи "нового" джихадизму, і лише деякі дослідники ставлять на перше місце про релігійні корені цього явища. Наприклад, французький сходознавець Жиль Кепель у своїй праці *Terror in France* зосереджує увагу саме на релігійних, теологічних та ідеологічних чинниках "релігійного екстремізму". Він описує тероризм як результат маргіналізації мусульманських громад, де високе безробіття, складнощі з інтеграцією, дискримінація та сегрегація стають підґрунтям для радикалізації молодого покоління французьких мусульман. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє салафізм, який підсилює соціальне незадоволення та недовіру до державних інституцій, реалізуючись у своїй крайній формі – джихадизмі – через терористичну діяльність.³⁶

У книжці «Jihad and Death» Олів'є Руа пояснює, що не варто плутати салафізм із джихадизмом – це різні речі. Не всі салафіти стають терористами, і думати так – неправильно. Так, салафіти бувають радикальні в релігійному плані,

³⁵ Roy, O. (2004). *Globalized Islam: The Search for a New Ummah*
<https://cup.columbia.edu/book/globalized-islam/9780231129985>

³⁶ Kepel, G. (2017). *Terror in France: The Rise of Jihad in the West*
<https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691171402/terror-in-france>

але це ще не означає, що вони автоматично підтримують насильство чи терор. Руа навіть проводить порівняння – мовляв, салафіти більше схожі на релігійні громади типу хасидів або монахів, які просто дуже суворо дотримуються своїх правил, але не приділяють великої уваги політиці. Релігійний фундаменталізм створює певні проблеми для суспільства, але не обов'язково призводить до політичного насильства. Воодночас Руа зазначає, що за останні двадцять років терористи у Франції часто або підривають себе, або гинуть від поліції. Це не так, як було раніше, у 70-х чи 90-х, коли джихадисти намагалися все ретельно спланувати, щоб утекти не ушкодженими з місця скоєння терористичного діяння, так само як це не є частиною ісламської традиції, яка, визнаючи заслуги мученика, загиблого в бою, неоднозначно ставиться до того, що сучасні джихадисти називають «амалія істішхадія» якщо дослівно то самогубна операція.³⁷

У випадку з «новими» джихадистами смерть – не один із можливих сценаріїв чи випадковий результат дій, а центральна частина плану. Радикали свідомо прагнуть власної смерті. Тема смерті є наскрізною у медіаконтенті, який створює Ісламська держава. Журнали, нашиди (мусульманські співи), фільми, які майже завжди містять кадри самогубних операцій або посилання на них. Усе це нашоує на думку, що систематична асоціація зі смертю – один із ключів до розуміння сучасної радикалізації, де нігілістичні позиції займають центральне місце. Це не ідеологія антиколоніальної боротьби чи протистояння антимусульманським упередженням. Те, що справді приваблює та зачаровує, – це ідея чистого бунту. Насильство – це не засіб, а самоціль.³⁸

³⁷ Roua, O. (2016). *Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State*
<https://global.oup.com/academic/product/jihad-and-death-9780190458200>

³⁸ Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*.
<https://cup.columbia.edu/book/inside-terrorism/9780231126991>

Особливість вербувальної діяльності угруповання ІД полягає в тому, що вона пропонує молодим добровольцям наративну структуру, в рамках якої вони можуть реалізувати свої прагнення. При цьому не важливо, наскільки багато спільного радикали мають із рухом, головне, щоб їхні самогубні дії стали частиною глобального наративу. «Нові» джихадисти мають дуже поверхневе знання релігійної доктрини і до радикалізації ведуть надзвичайно світський спосіб життя, не дотримуючись жодних релігійних принципів: відвідують нічні клуби, знайомляться з дівчатами, курять, вживають алкоголь. Вони ніколи не жили в релігійному середовищі, не брали участі в прозелітизмі чи мусульманській благодійній діяльності, не входили до організацій, що борються з ісламофобією, а їхнє повернення до релігії відбувається за кілька місяців або навіть тижнів до терактів.³⁹

Вони найчастіше не мають реального уявлення про ті конфлікти, в яких беруть участь мусульмани в різних частинах світу, умма (мусульманська громада), за яку вони мстяться і яку захищають, не конкретизується – це позачасова і позапросторова реальність, а халіфат, створення якого ІД проголошує своєю місією, на перевірку виявляється фантазією, що є частиною мусульманського релігійного уявлення, а отже, й використовується.⁴⁰

«Нові» джихадисти майже ніколи не говорять про шариат чи ісламське суспільство, яке вони збираються будувати, а їхні посилання на тлумачення пророческих хадисів із журналів *Dabiq* і *Dar al-Islam* ґрунтуються не на реальному знанні, а на зверненні до авторитету, виконуючи функцію зв'язку між

³⁹ Wagemakers, J. (2016). *The New Frontiers of Jihad: Radicalization and Recruitment in the Digital Age* <https://www.cambridge.org/core/books/jihad-in-saudi-arabia/new-frontiers-of-jihad/5095681D0C9FCD9C59C1E7B9E0D9E35E>

⁴⁰ Gambetta, D., & Hertog, S. (2016). *Engineers of Jihad: The Curious Connection Between Violent Extremism and Education* <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691166910/engineers-of-jihad>

уявним радикальним героїзмом і тим, що можна назвати «теологічною раціоналізацією» або богословським обґрунтуванням їхніх дій.

Усе вищезазначене зміцнює Руа в позиції, що не іслам загалом і не салафізм зокрема роблять молодих людей радикалами, а вже орієнтовані на насильство особи знаходять у цій доктрині ціннісну матрицю, приєднання до сенсів якої може слугувати підставою для легітимації їхніх дій. Іншими словами, участь у джихаді є способом помістити своє безумство в область сенсу, поділюваного іншими.

Книга Руа це ключова праця, що відстоює позицію нерелігійної природи «нового джихадизму», – водночас не містить ґрунтовного пояснення того, яким чином нігілістичні тенденції спонукають індивіда до дії. Більше того, навряд чи одне–єдине пояснення може повністю описати складну конфігурацію індивідуальних, соціальних, релігійних і групових змінних, які вплинули на терористів.⁴¹

На основі біографій джихадистів можна виділити загальні закономірності та сформулювати механізм радикалізації. Серед основних факторів, що роблять мігрантів і біженців вразливими до впливу екстремістських ідеологій, можна виділити соціальне середовище, дискримінацію, маргіналізацію та проблеми ідентичності. У зв'язку з поганою інтеграцією мусульманських іммігрантів у суспільства християнської спадщини, Європа створює клас недостатньо зайнятих іммігрантів, які практично не відчують зв'язку з приймаючими суспільствами. У Західній Європі більшість молодих мусульман–іммігрантів стикаються з кризою ідентичності: вони не ідентифікують себе ні з приймаючим суспільством, ні з країною походження їхніх сімей. Для них звернення до радикальних ідей, що

⁴¹ Roua, O. (2018). *Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State*
<https://global.oup.com/academic/product/jihad-and-death-9780190498353>

підкреслюють релігійну універсальність, є способом абстрагування від обох суспільств, забезпечуючи їм нову ідентичність. Таким чином, вони стають легкою мішенню для вербування в радикальні угруповання. Вищезгаданий процес стимулює формування «втраченого покоління» або «покоління перехідного періоду», оскільки ці молоді люди вже втрачають зв'язок із культурою, залишеної їхніми батьками, але ще не інтегрувалися в культуру приймаючої країни. Відірвані від толерантних традицій своєї рідної країни, ці підлітки стають сприйнятливими до іноземної пропаганди та проповідей прихильників екстремістських інтерпретацій ісламу.⁴²

Багато сотень тисяч іммігрантів першого та другого покоління перебувають у тих самих умовах, що й «нові» джихадисти, але лише дуже невеликий відсоток із них вдається до терору. Крім того, як зазначає Руа, неправильно розглядати тероризм лише як наслідок невдалої інтеграції, не враховуючи масу добре інтегрованих мусульман, які вирости в економічно стабільних сім'ях, але, тим не менш, обирають радикалізацію та вступ на шлях глобального джихаду.

Ідентифікація з групою, що підтримує радикальні ідеї та пропагує насильство, і включення до неї – наступний етап у процесі радикалізації. Цей етап важко переоцінити: так, відомий експерт із тероризму М. Сейджмен вважає, що подальша радикалізація без групової належності неможлива в принципі: «навіть одинаки, які скоюють терористичні акти, роблять це тому, що уявляють себе частиною більшої соціальної категорії».⁴³

Приєднання до ідеології джихадизму–салафізму – останній крок, що дозволяє перейти до насильницьких дій. Салафізм, несучи в собі універсалістську

⁴² Cesari, J. (2004). *When Islam and Democracy Meet: Muslims in Europe and in the United States*.
<https://www.palgrave.com/gp/book/9781403917424>

⁴³ Sageman, M. (2004). *Understanding Terror Networks*.
<https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2007.00235.x>

спрямованість, є базою для формування нової ідентичності. Він дає послідовникам можливість сформулювати уявлення про справжню мету та пропонує відчуття належності до транснаціональної спільноти, в яку їх беззастережно приймають. На відміну від інших салафітських течій, салафіти–джихадисти, посилаючись на класичні сунітські доктрини про джихад, узаконюють застосування насильства для досягнення своїх цілей, тим самим роблячи ідеологію ще привабливішою для тих, хто хоче помістити свої насильницькі дії в область сенсу.

Таким чином, релігійна доктрина справді не є джерелом радикалізації «нових» джихадистів. Процес їхньої радикалізації не може бути пояснений якимось одним індивідуальним, соціально–економічним чи структурним фактором: швидше в кожному окремому випадку дослідники мають справу зі специфічною конфігурацією факторів, що сприяють сприйняттю людиною радикальної ідеології, яку ми визначили як вразливість. Механізм радикалізації, однак, цим етапом не обмежується. Далі індивіди формують або знаходять ідентичність у групах однодумців, відновлюючи через групові соціальні взаємодії почуття значущості та сенсу. Мережа друзів, тюремна установа чи Інтернет – ці платформи забезпечують ізольоване середовище, що дозволяє ідентичності метастазувати в дію. Останній крок у ланцюжку – пошук достатнього обґрунтування для скоєння акту насильства, дії, яка вимагає ідеологічного чи релігійного пояснення. Незалежно від початкових причин радикали не переходять до тероризму, доки не ідентифікують себе з релігійною групою та не переконують себе, що вони є воїнами глобального ісламського джихаду.⁴⁴

⁴⁴ Hafez, M., & Mullins, C. (2015). *The Radicalization Puzzle: A Theoretical Synthesis of Empirical Approaches to Homegrown Extremism. Studies in Conflict & Terrorism*

РОЗДІЛ 3

ПРОПАГАНДА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

3.1. «Пропаганда терору: як ІДІЛ використовує інформаційні технології для впливу на Європу»

ІДІЛ використовує різноманітну пропаганду, широко використовуючи всі наявні на сьогодні інструменти, особливо Інтернет. Знімається та монтуються відео, аудіопродукція. Друкуються журнали, брошури, постери тощо. Релігійні промови постійно супроводжуються аудіовізуальними ефектами. Медіа-центр терористів «Аль-Хаят» який створений у 2014 році спеціалізується на випуску пропагандистських матеріалів європейськими мовами, а саме англійською, французькою, німецькою та іншими. Пропаганда ІДІЛ та її різноманітність дозволяє не тільки знаходити нових прихильників, але й стимулювати створення нових терористичних осередків та появу терористів одинаків за межами ісламських країн.⁴⁵

Соціальні мережі виявилися найкращим інструментом для поширення ісламістських матеріалів. ІДІЛ періодично створює акаунти різними мовами в найпопулярніших соцмережах – Facebook, Twitter, Instagram, тощо, через які поширюється інформація про угруповання та здійснюється вербування і комунікація.⁴⁶

Інформація яка публікувалася привертала увагу та закріплювала образ групи (зовнішній вигляд, прапори й інша символіка), також спонукала до підтримки та приєднання до лав терористичної групи. Так, у червні 2014 року

⁴⁵ Pellerin, C. (2016). *An Analysis of ISIS Propaganda and Communication Activities*
<https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5620&context=doctoral>

⁴⁶ Awan, I. (2017). *Cyber-Extremism: ISIS and the Power of Social Media*. *Society*, 54(2), 138–149.
<https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5620&context=doctoral>

на інтернет-каналі YouTube ІДІЛ розпочав кампанію «Mujatweets». Відеоматеріал публікувався з цілю показати терористів як своєрідну «благодійну» організацію, що допомагає місцевим.⁴⁷ Ціль відеороликів це встановити контакт з аудиторією, звертаючись до неї різними мовами, показати бойовиків як звичайних цивільних. Відео демонстрували дружні стосунки всередині організації на протигагу відносинам з немусульманами, підкреслювали спільні цінності звичайних мусульман і ІДІЛ, такі як релігія, любов і мир. Також обіцяли винагороду за відновлення «ісламської держави», показуючи безтурботне і веселе життя бойовиків – дітей, ігри, смачну їжу і спілкування. Таким чином, ІДІЛ позиціонує себе як рівноправне та вільне суспільство – своєрідну «військову демократію».

Серед продукції, яку випускає «Аль-Хаят» варто згадати журнал «Dabiq» який публікується переважно в електронній формі. Публікація має оформлення сучасного стилю. Там також показуються бойовики, майбутні «шахіди», жертви нападів ІДІЛ, захоплені трофеї, радісні місцеві мешканці на контрольованих територіях, відновлення електропостачання, надання медичної допомоги дітям, прибирання ділянок територій, соціальна допомога.⁴⁸

ІДІЛ приддає велику увагу для застосувань візуальним матеріалам такими як постерам якісного глянцевого друку та фотографіям. Графічна продукція має сучасний дизайном яки вирізняється мінімалізмом, короткими гаслами, аналогіями з фільмами та комп'ютерними іграми (особливо жанру шутерів). У підсумку використання символіки ІДІЛ стало популярністю серед окремих користувачів соцмереж, особливо серед етнічних мусульман.

⁴⁷ Mujatweets video

<https://www.voanews.com/a/3060379.html>

⁴⁸ Media Jihad: The Islamic State's Doctrine for Information Warfare. ICSR Report (2017).

<https://icsr.info/wp-content/uploads/2017/02/ICSR-Report-Media-Jihad-The-Islamic-State%E2%80%99s-Doctrine-for-Information-Warfare.pdf>

Ч. Вінтер класифікує пропаганду ІДІЛ таким чином. По–перше, політична або соціальна пропаганда, яка розповсюджується у інформаційному просторі і надихає прихильників самостійно розповсюджувати її у вигляді мемів, віршів, фотоматеріалів та відеороликів. Мета ІДІЛ полягає у збільшенні кількості такого матеріалу, при цьому європейські засоби масової інформації часто сприяють цьому. По–друге, тактична та стратегічна пропаганда, тактична вимагає швидких холодних рішень, таких як скоєння теракту чи переселення, а стратегічна націлена на показ віддалених цілей, наприклад, бойовики, які займаються повсякденними справами, що дозволяє укріплювати ідеї ІДІЛ завдяки тривалому існуванню таких матеріалів в соцмережах. По–третє, вертикальна і горизонтальна пропаганда. Вертикальна створюється медіаслужбами ІДІЛ і передається рядовим прихильникам для поширення, а горизонтальна – це самостійна агітація прихильників. По–четверте, агітація і інтеграція. Агітація мобілізує, переводить ідеї у конкретні дії, активізує підтримку, а інтеграційна пропаганда відповідає соціальній і горизонтальній і спрямована на створення і поширення міфу про «ісламську державу», впливаючи на віру аудиторії. По–п’яте, раціональна і ірраціональна пропаганда. ІДІЛ демонструє свою силу раціонально через відео бойових дій і страт, а ірраціонально поширює віру в утопію через показ мирного життя бойовиків. У пропаганді ІДІЛ виділяють шість основних тем. Жорстокість є головним аспектом, пов’язана з демонстрацією військових перемог, помсти ворогам, і використовується для залякування ворогів, задоволення прихильників і провокування антисламських настроїв. Пощада демонструється разом із жорстокістю, показуючи, що ІДІЛ прощає тих, хто приєднується, за умови покори. Героїзація загиблих із сунітського населення Сирії та Іраку часто поєднується з жорстокістю для виправдання дій бойовиків. Війна представлена демонстрацією техніки, трофеїв, тренувальних таборів, маршів, підкреслює дисципліну і єдність бойовиків. Приналежність показується

через звернення добровольців для залучення нових рекрутів і кадри дружньої атмосфери серед бойовиків. Утопія експлуатує ідею Страшного суду та створення ідеальної держави для мусульман, показуючи мирне життя і соціальні служби в ІДІЛ.⁴⁹

Пропаганда ІДІЛ націлена на різні групи, і до кожної вони підходять по-своєму. Противників – локальних, регіональних чи глобальних – залякують, провокують і виправдовують дії бойовиків. Міжнародну спільноту намагаються розколоти, сіючи страх і провокації, щоб посварити людей між собою. Своїх активних членів мотивують ідеями релігійної держави й революції, акцентуючи на безпеці, справедливості та релігії. Потенційних новобранців переконують релігійними аргументами, обіцянками захисту й соціальної справедливості. Є ще ті, хто поширює пропаганду: вони не просто діляться готовим контентом, а й самі його створюють, ведучи свій блог «інтернет–джихад» і задовольняючи психологічні потреби шанувальників. «Дипломати» відбирають кандидатів для ІДІЛ, спілкуються з ними, підсилюючи їхні дії переконливими доводами, адже людина часто шукає виправдання своїм вчинкам. А вербувальники вже дають чіткі інструкції та поради, але тільки в особистих розмовах.

Який же механізм впливу цієї пропаганди? Американський дослідник Е. Кругланські вважає, що ІДІЛ робить акцент не лише на релігійній аргументації, а й на повсякденних потреб людини, вміло направляючи їх у вигідне для себе русло. Зазвичай використовуються дві базові потреби людини: когнітивна визначеність та потреба в особистій значущості. Когнітивна визначеність означає бажання бути впевненим у майбутньому, потреба знати, що робити і як далі йти по життю. Це пошук структури та причетності до чийхось поглядів і переконань. Хоча екстремізм виявляється по-різному залежно від регіону (від релігійного

⁴⁹ Winter, Charlie. Documenting the Virtual “Caliphate”: Inside ISIS’ Propaganda Machine <https://icsr.info/2015/11/icsr-report-documenting-the-virtual-caliphate/>

фундаменталізму до радикального націоналізму), індивіди, які прагнуть визначеності, мають найбільш радикальні погляди. Вони принижують тих, хто не розуміє їхніх поглядів, і вважають морально допустимим ліквідувати опонентів будь-якими способами.⁵⁰

Потреба в особистій значущості використовується ІДІЛ у вигляді пропозиції приєднанням статусу героїв і мучеників, збереження їх імені у «вічності», отримання місця в історії. Пошук власної значущості може посилюватися реальною або уявною втратою. ІДІЛ не дарма демонструє жертв бомбардувань серед місцевого населення, говорить про несправедливість суспільства, приниження мусульман Заходом, завжди описуючи все яскравими фарбами, щоб підкреслити страждання мусульман у світі.

Пошук власної значущості є універсальною потребою. Вона може проявлятися у суспільно корисних діях, спрямованих на благо інших, наприклад у благодійній допомозі тим хто її потребує. Проте такий шлях зазвичай виявляється важким, вимагає багато зусиль, терпіння, постійної праці й не завжди гарантує відчутний результат. Це тривалий і непростий процес. Альтернативою для частини молоді стає насильство та боротьба, як спосіб досягнення швидкої значущості.

Окрім задоволення психологічних потреб, ІДІЛ апелює і до фізіологічних – таких як агресія, що реалізується через участь у збройних діях або стратах, та сексуальний потяг, який задовольняється через можливість створення родини або володіння жінками–рабіннями. Особливою мішенню пропаганди стали жінки. У цьому контексті дослідниці Е.М. Солтман і М. Сміт звертають увагу на поєднання «підштовхуючих» і «витягуючих» чинників. До перших належать

⁵⁰ Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). *The Psychology of Radicalization and Terrorism: How Significance Quest Motivates Violent Extremism*. *Political Psychology*, 35(S1), 69–93.

відчуття ізоляції, культурної невизначеності, пошук ідентичності й сумніви щодо приналежності до західної культури, що характерно для етнічних меншин, мігрантів або нещодавно навернених у мусульманство.⁵¹

Серед привабливих чинників можна виділити ідеалізовану мету – виконання релігійного обов’язку зі створення «халіфату», відчуття єдності з іншими мусульманками, романтизоване уявлення про реальність. Примітно, що більшість жінок, які приєднуються до ІДІЛ, не є емансипованими представницями західного суспільства, що живуть незалежно. Навпаки, вони розглядають свою роль переважно як домогосподарок, які займаються побутом, вихованням дітей, обговорюють доступ до безкоштовної їжі, одягу, свіжого хліба й матеріальної підтримки для бойовиків. Їх також приваблює відчуття призначення у житті та можливість знайти спільноту жінок, які поділяють їхні цінності. Водночас вони бачать себе як активних учасниць процесу побудови «халіфату», майбутніх дружин, матерів, вчителів чи медсестер.

Серед цих жінок є і ті, кого приваблює насильство: вони уявляють себе в ролі наглядчонок над немусульманками, учасниць бойових дій або вербувальниць. При цьому важливу роль у формуванні їхньої мотивації відіграє образ бойовика: приваблюють щирість, відкрите вираження емоцій, рішучість, сміливість, а також дистанціювання від цінностей старшого покоління. Такий конфлікт поколінь виявляється не лише серед мігрантів, але й у ширшому соціокультурному контексті.⁵²

Загалом ІДІЛ діє як згуртована соціальна група, для єдності якої необхідні харизматичні лідери, товаришування, глибокі сімейні та дружні зв’язки. Усе це

⁵¹ Saltman, E. M., & Smith, M. (2015). *Till Martyrdom Do Us Part: Gender and the ISIS Phenomenon*. Institute for Strategic Dialogue.

<https://www.strategicdialogue.org/wp-content/uploads/2016/03/ISIS-Gender-and-ISIS-Phenomenon.pdf>

⁵² Bloom, M. (2015). *Bombshell: Women and Terrorism*

<https://www.upenn.edu/pennpress/book/15264.html>

породжує «колективну ідентичність». Поділяються групою соціальні цінності можуть посилюватися через колективну пам'ять, відчуття «жертви», страху, загрозу ідентичності або груповому іміджу, приниження, релігійні та політичні ідеології. Пропаганда ІДІЛ включає всі ці елементи для залучення нових членів. Додатково впливають такі фактори, як злість, відчуження, соціальна та політична безпомічність, асоціальність, потреба у приналежності до родини або групи. Таким чином, ІДІЛ, виявивши ці вади у сучасному суспільстві, вправно експлуатує свій «соціальний протест».

Водночас ІДІЛ контролює інформацію всередині групи, щоб запобігти її розпаду внаслідок критичних суджень рядових членів. Спалюються книги з релігії, науки, культури; хімія і фізика оголошуються «гріховними» науками; забороняються музика, мистецтво. Гендерні ролі чітко закріплюються. В результаті члени ІДІЛ не можуть зробити самостійного вибору. Група повністю залежить від інформації, що надходить від її лідерів.

У процесі групового згуртування ІДІЛ пропонує фіктивне родство та показний альтруїзм. Людина, що страждає через відсутність сімейних зв'язків і шукає їх, охоче йде назустріч новій «родині». ІДІЛ зміцнює альтруїстичну поведінку своїх членів через фіктивні родинні зв'язки, які встановлюються, зокрема, через однаковий одяг, символіку, атрибути, спільні тренування. Єдність скріплюється участю у стратах і вбивствах.⁵³

Однією з основ пропаганди ІДІЛ є актуалізація ідеї про перевагу своєї релігії (точніше – уявлень суб'єкта про свою релігію) через різні інструменти, перш за все – через ЗМІ. Інтернет дозволяє відносно ефективно виводити ІДІЛ свій «продукт» на інформаційний ринок. ІДІЛ використовує особливості психології віри, яку в науці називають «релігіоцентризм». Релігіоцентризм це

⁵³ Wiktorowicz, Q. (2005). *Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West*
<https://rowman.com/ISBN/9780742536377>

переконавання, що власна релігія має більш важливе значення і стоїть вище за інші.⁵⁴

ІДІЛ використовує різні способи для створення почуття у людей особливості своєї релігії. Співчуття до страждань певної «групи мусульман», гніву по відношенню до «гнобителів» цієї групи, бажання захистити «пригнічувану» групу і помститися «гнобителям», прагнення якнайшвидше здійснити вищезазначені дії для отримання благ в наступному житті. При цьому ІДІЛ використовує такі психологічні прийоми, як страх потраплянням в пекло і бажання отримати місце в раю. ІДІЛ зацікавлений у посиленні цих двох компонентів. Чим більше людина боїться покарання в чистилищі, чим більше вона перебуває в постійному страху за свої гріхи, тим охочіше погоджується виконувати певні ніби божественні установи, вміло подані пропагандистами. Прагнення до райського життя може використовуватися ІДІЛ у тому випадку, якщо індивід у своєму бажанні до потойбічних благ відокремлює межі між земним і потойбічним життям, сприймає життя в раю як дещо вже існуюче, матеріальне, бажаючи якнайшвидше припинити земне існування і потрапити до раю. Якщо це бажання посилити впливом групи однодумців, людина може легко погодитись вступити до організації.⁵⁵

У сучасній реальності з трьох видів ідентичності – громадянської, етнічної та релігійної – релігія найбільше сприяє формуванню міжнародних спільнот та активному просуванню політичних ідей. Якщо громадянська та етнічна ідентичності в певному суспільстві зменшені, тоді релігійна може зміцнюватися, оскільки віра охоплює тонкі людські переживання такі як сенс життя, страх перед смертю, спасіння душі та інші екзистенційні та психологічні питання. Якщо

⁵⁴ Juergensmeyer, M. (2017). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*
<https://www.ucpress.edu/book/9780520286204/terror-in-the-mind-of-god>

⁵⁵ Horgan, J. (2005). *The Psychology of Terrorism*. Routledge.
<https://www.routledge.com/The-Psychology-of-Terrorism/Horgan/p/book/9780415432015>

релігійна ідентичність збігається з етнічною (наприклад, переживання за свій народ і культуру, що відчуває мусульманин–мігрант у немусульманському середовищі), то ці два аспекти посилюють мотивацію особи і спонукають її до вчинення екстремістських або терористичних дій. Досить низький соціально–економічний статус певних груп мусульман може тільки ускладнити ситуацію.

Варто зазначити, що не всі терористи ІДІЛ діють з релігійних причин. Багато хто стає частиною угруповання з суто корисливих причин: деякі – через поєднання радикальних націоналістичних і релігійних вірувань, інші задовольняють свої агресивні потреби або використовують це як форму особистого «протесту», деякі діють із простого інтересу. Однак ядром бойових підрозділів ІДІЛ є саме особи, які мають релігійні мотиви.

Науково–експертна спільнота досі перебуває у процесі пошуку оптимальних способів боротьби з пропагандою ІДІЛ. Одним із найбільш доступних і ефективних методів є блокування контенту ІДІЛ в Інтернеті, соціальних мережах, систематичне видалення акаунтів. Одночасно ЗМІ мають припинити використовувати у своїх передачах і статтях продукцію бойовиків. Так, у США уряд запропонував ЗМІ не випускати в ефір відеоролики та фотографії ІДІЛ, на яких демонструються страти, бойові дії бойовиків, військові марші. Також слід враховувати, що пропаганда ІДІЛ розрахована не лише на мусульман, але й на будь–яких осіб, що страждають від різних психічних розладів, мають схильність до агресії, насильницьких дій, садизму тощо. У цьому випадку блокування пропаганди ІДІЛ схоже на заборону пропаганди наркотичних засобів – чим менше ця тема присутня в інформаційному просторі, тим менше люди сприймають це явище як «норму».⁵⁶

⁵⁶ Conway, M. (2017). Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict & Terrorism*, 40(1), 77–98.

Е.М. Солтман і М. Сміт пропонують створювати контрпропаганду, спрямовану на мусульман, і працювати над тим, щоб молодь розпізнавала методи вербування ІДІЛ та уникала контакту воодночас розвиваючи критичне мислення. Вони розрізняють три рівні профілактики для молоді віком 14–25 років залежно від того, до якої групи вона належить. Для тих, хто вже симпатизує організації ІДІЛ, ефективно застосовувати переконливі контраргументи та спиратися на авторитет поважних релігійних діячів. Молодь, яка цікавиться ІДІЛ і потрапляє до зони ризику, потребує альтернативних поглядів і контраргументів, що руйнують їхню ідеологію. Для всіх інших молодих людей варто зосередитися на розвитку аналітичного мислення та інформуванні про те, як працює радикалізація й які прийоми використовує екстремістська пропаганда, подібно до програм із запобігання шкідливим звичкам.⁵⁷

На думку авторів, боротьба з ІДІЛ не повинна обмежуватися лише державним контролем в Інтернеті чи офіційними контраргументами. Важливо залучати громадські ініціативи, активістів і організації громадянського суспільства. Протидія має бути водночас організованою та гнучкою, з акцентом на розгром онлайн-спільнот, що підтримують ІДІЛ. Досвід західних країн показує, що за поширення пропаганди ІДІЛ чи його символіки в соцмережах покарання стають дедалі жорсткішими. Наприклад, у США 17-річного підлітка засудили до 11 років в'язниці за активне просування такої пропаганди в Інтернеті.

Д. Леонг рекомендує, щоб контрпропаганда походила не від держави, а від суспільства і релігійних діячів. Необхідне систематичне і «агресивне» видалення акаунтів прихильників ІДІЛ, що зменшить їх кількість і ускладнить роботу вербувальників. Важливо залучати батьків, особливо матерів, і нагадувати їм про

⁵⁷ Saltman, E. M., & Smith, M. (2015). *Countering Violent Extremism: Scientific Methods and Strategies* <https://www.routledge.com/Countering-Violent-Extremism-Scientific-Methods-and-Strategies/Saltman-Smith/p/book/9781138842779>

необхідність слідкувати за дітьми (наприклад, у Великій Британії і Німеччині вже впроваджені такі програми). Жінки, які повертаються з ІГІЛ, також є важливим елементом контрпропаганди за умови належного захисту.⁵⁸

Міжнародний центр проти тероризму в Гаазі виділяє кілька типів контр-нарративів. Позитивний – це альтернативна інформація, яка є самостійним повідомленням. Стратегічний – загальний огляд ситуації. Етичний – апелює до моралі, пояснюючи, що дії терористів аморальні і безрезультатні. Ідеологічний і релігійний – працює лише якщо релігійний лідер має авторитет, а заяви від імені держави малоефективні. Тактичний – пояснює, що насильство в довгостроковій перспективі не досягає цілей. Юмор і сарказм можуть допомогти показати абсурдність тероризму, але їхня ефективність не доведена. Центр радить реагувати на пропаганду терористів протягом 24 годин після її появи.

Іншим способом є переписка з бойовиками ІДІЛ, після чого збирається інформація, що дискредитує їхній образ. Наприклад, французька журналістка А. Ерель створила в соцмережі профіль молодої мусульманки з родини мігрантів і вступила у листування з одним із помічників Абу Бакра аль-Багдаді, Абу Біялямом. Вони обговорювали поїздку в Сирію, і бойовик пропонував їй стати його дружиною. Журналістка збирала всі повідомлення і відеодзвінки, а потім передала матеріали поліції. Через загрози їй довелося змінити ім'я, переїхати і припинити писати про Близький Схід і тероризм.⁵⁹

Таким чином, пропаганда ІДІЛ, орієнтована на мусульман у немусульманському оточенні і в «європейській» культурі, поєднує релігійні аргументи з маніпулюванням психофізіологічними потребами. Богословські доводи є лише частиною пропаганди, що стимулює потребу у когнітивній

⁵⁸ Leong, D. (2017). *Community-led Counterterrorism: The Role of Civil Society in Preventing Radicalization*. Journal of Homeland Security and Emergency Management, 14(3).

⁵⁹ The Guardian. (2016). *French journalist infiltrates ISIS online to expose jihadis*.

визначеності, ідентичності, підвищенні соціального статусу, а також реалізації агресії і сексуальних бажань у рамках нової, фейкової «родини». Протидія пропаганді ІДІЛ різна – від блокування контенту до використання контр–нарративів, але найефективніша міра – це профілактика. Вона досягається насамперед через зміцнення громадянської і етнічної ідентичності, пропонування молоді альтернативних способів задоволення потреб і одночасне розвінчування міфів та утопій ІДІЛ.⁶⁰

⁶⁰ Koehler, Daniel. *Understanding Deradicalization: Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*. Routledge, 2017.
<https://www.routledge.com/Understanding-Deradicalization-Methods-Tools-and-Programs-for-Countering-Violent/Koehler/p/book/9781138700139>

3.2. Трансформація джихадизму в Європі: від глобальних структур до локального терору

Ісламістські організації обрали Європу для проведення актів залякування ще в середині 1990–х років, коли Озброєна ісламська група здійснила серію терактів у Франції. У 2000–х роках ініціатива проведення терористичних нападів перейшла до «Аль–Каїди». Пролунали вибухи в Парижі та Лондоні. У 2014 році заявила про себе «Ісламська держава Іраку і Леванту» (ІДІЛ). Починаючи з 2014 року і до 2018 року терористичні атаки були так чи інакше пов'язані з «Ісламською державою», але у 2018 році кількість попереджених, невдалих і здійснених джихадистських нападів значно зменшилася порівняно з 2017 роком. Це було пов'язано з військовою поразкою, якої зазнала «Ісламська держава», але не лише з цим. Справа в тому, що в статистиці, яка відображає кількість терористичних нападів, часто вказуються лише здійснені теракти, а ті, що були попереджені спецслужбами, не враховуються. Якщо ж брати їх до уваги, то з'ясовується, що, наприклад, у 2018 році на території Західної Європи терактів було більше, ніж у будь–якому році до 2015 року. До того ж деякі попереджені теракти були масштабними, із застосуванням вибухівки та автоматичної зброї, наприклад, у Нідерландах восени 2018 року. Кількість попереджених терактів зараз часто перевищує кількість здійснених. Це пов'язано з тим, що насильницький екстремізм на релігійному ґрунті в останні роки перебуває в центрі уваги західних спецслужб, тому значну кількість потенційно масштабних терактів із великою кількістю жертв було попереджено або зірвано. Водночас відносно високі показники попередження терактів спецслужби пояснюють тим, що після військової поразки ІДІЛ відчуває труднощі з перекиданням своїх бойовиків до Європи, і теракти почали здійснювати громадяни, які проживають у європейських країнах і поділяють ідеологію джихадистів. Але вони не мають відповідного досвіду, і їхні операції зриваються спецслужбами на стадії

підготовки. Ефективність роботи спецслужб, тобто кількість попереджених терактів, змінює наше уявлення про активність терористів у тій чи іншій країні. На перший погляд, Франція здається найчастішою мішенню терористів. Напрошується висновок про неефективність і, можливо, помилковість моделі інтеграції мусульман у французьке суспільство, моделі, заснованої на асиміляції. Однак з'ясовується, що високий рівень терористичної загрози пов'язаний також із тим, що Франція є більш вразливою мішенню, там попереджається лише 41% терактів, тоді як у Великобританії – 74%.⁶¹

Після військової поразки ІДІЛ постає питання, яка організація становить для Європи більшу небезпеку: ІДІЛ чи «Аль-Каїда»? У звітах ООН за 2019 і 2020 роки зазначається, що «Ісламська держава» залишається головним джерелом натхнення для ісламського тероризму в Європі. Злочинці або діють під її ідеологічним впливом, або мають зв'язки з її мережами, зокрема через Інтернет. ІДІЛ організовує не лише поодинокі напади, а й масштабні терористичні акти, зберігаючи здатність мобілізувати прибічників та здійснювати пропаганду, незважаючи на втрату територій.⁶²

Після військової поразки ІДІЛ уже не могла вести активну пропаганду, яка раніше була досить ефективною під час інтенсивних бойових дій. Нині ісламістський проєкт спирається на численні медіаресурси, що підтримують ідеї ІДІЛ, але не належать їй безпосередньо. Ці ресурси функціонують за межами зон бойових дій і формують мережу так званих «аутлетів». Їх ведуть прихильники угруповання, які намагаються підтримати «бренд» ІДІЛ через спільні інформаційні кампанії, зокрема в Telegram. Однією з таких ініціатив є випуск

⁶¹ Europol Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT)

<https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/terrorism-situation-and-trend-report-te-sat>

⁶² United Nations Security Council Sanctions Monitoring Team. (2019). *Report of the Monitoring Team pursuant to resolution 2368 (2017) concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities.*

<https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/1267/monitoring-team/>

журналу «Молодь Халіфату», який підтримується Фондом Абдель-аль-Факіра. Попри ці зусилля, проігіловські медіа зазнають труднощів: брак нових матеріалів змушує їх публікувати старий контент. Так, у 2018 році активно розповсюджувалися промови, датовані ще 2016 роком, зокрема виступи колишнього прессекретаря ІДІЛ Абу Мохаммада аль-Аднані.⁶³

Щодо «Аль-Каїди», ця терористична організація продовжує регулярно публікувати свої матеріали. Вона намагається самотійно позиціонувати себе, підкреслюючи прагматичність нинішніх підходів і зосереджуючись не на глобальному джихаді, а на поточних проблемах. Обмеження в плануванні міжнародних операцій пов'язані як із військовим тиском на організацію, так і з небажанням виділяти ресурси на такого роду діяльність. Організація більше покладається на свої первинні осередки, а її критичні виступи проти Заходу стали більш нюансованими, хоча вона й досі ототожнює «хрестоносців» із «християнами». Якщо раніше пропаганда зосереджувалась на викритті виродження західної культури загалом, то тепер акцент зроблено на розкритті несправедливої та хижацької політики західних урядів. Лідери закликають до джихаду в Африці, до боротьби з «загарбницькою» політикою західних країн. В регіонах Сахель, Сомалі, Ємені та північному заході Сирії організації, афілійовані з «Аль-Каїдою», є сильнішими, ніж ІДІЛ. Організація зберігає життєздатність і становить зростаючу загрозу.

Якщо говорити про загальну кількість іноземних бойовиків-терористів, які приєдналися до загонів ІДІЛ, то їх налічувалося приблизно 40 000 осіб. Вважається, що 25% із них загинули, 15% пропали безвісти. Отже, від 24 тис. до 30 тис. бойовиків ще живі та становлять реальну загрозу, причому значно більшу,

⁶³ United Nations Security Council Sanctions Monitoring Team. (2019). *Report of the Monitoring Team pursuant to resolution 2368 (2017) concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities* <https://undocs.org/S/2019/570>

ніж іноземні бойовики–терористи, пов’язані з «Аль–Каїдою» після 2002 року. Відомо, що з Європи до Сирії та Іраку прибуло до 6 тис. бойовиків–терористів. Припускається, що 75% із них воювали на боці ІДІЛ. Близько 40% із них загинули, а 10–15% потрапили до місць ув’язнення в різних країнах світу. Вважається, що 10–15% іноземних бойовиків–терористів – це ті, що переміщуються, а 30–40% – ті, що повертаються до Європи. Бойовики, які повернулися з Сирії та Іраку, маючи військовий досвід і авторитет, цілком можуть бути інструкторами та організаторами терористичних операцій у країнах їхнього постійного проживання на території Європи. Особливу небезпеку становлять ті з них, хто страждає на посттравматичний синдром. Після військового розгрому ІДІЛ вважалося, що найбільшу потенційну загрозу становлять терористи, які повернулися до Європи з зон конфліктів. Парадоксально, але не меншу загрозу становлять і ті добровольці, чий поїздок до зон конфліктів вдалося запобігти; вони цілком можуть вести терористичну діяльність у Європі. Існує також загроза протилежного характеру. Хоча лише небагато з тих, хто повернувся із зон конфліктів, можуть бути залучені до терористичної діяльності, страх перед ними може завадити зусиллям влади щодо інтеграції колишніх бойовиків у суспільство, що може сприяти їхній подальшій радикалізації.⁶⁴

Вперше в зоні конфліктів у мусульманських країнах значну частку добровольців–іноземців становили громадяни європейських країн, які або брали безпосередню участь у збройній боротьбі, або забезпечували логістичну підтримку. Європа пережила кілька хвиль тих, хто повертався із зон бойових дій. Перша хвиля припадає на весну 2013 року. Поверталися ті, хто був розчарований тим, що там відбувалося. Спецслужби лише намагалися розібратися в мотивації

⁶⁴ The Guardian. (2018, May 22). Foreign fighters who joined ISIS: numbers, origins, and fates. <https://www.theguardian.com/world/2018/may/22/foreign-fighters-isis-numbers-origins-fates>

рекрутів і в тому, що відбувається на територіях, підконтрольних терористичним організаціям. Реакція місцевої влади в європейських країнах вирізнялася обережністю та поблажливістю. Друга хвиля репатріантів накрила Європу влітку 2014 року, а особливо в 2015 році. Терористи, які залишалися в зонах бойових дій протягом тривалого часу, іноді роками, вчиняли там убивства, звикли до проявів крайнього насильства. Їхня мотивація до повернення відрізнялася від мотивації перших хвиль репатріантів, які покидали халіфат у період його відносного благополуччя. Рішення другої хвилі репатріантів повернутися ґрунтувалося не на розчаруванні в ідеології та практиці джихадизму, а на прагненні вижити в умовах деградації халіфату. Ці бійці, схоже, не відмовляться від своєї ідеології та насильницьких дій.

Політика влади європейських держав помітно посилилася, коли стало зрозуміло, що «поверненці» долучилися до організації терористичних нападів на території Європи. Показовим є напад на Єврейський музей у Брюсселі, коли злочинець спеціально повернувся із зони конфлікту для здійснення теракту. Потім відбулися терористичні атаки в Парижі.

Під час перших хвиль репатріації жінок розглядали або як жертв, або як осіб, що займалися виключно логістикою, і вважали загалом нешкідливими. Тому їх не притягували до кримінальної відповідальності. Згодом з'явилося чіткіше й глибше розуміння ролі, яку жінки відігравали під час конфлікту. Жінки та неповнолітні діти займалися розвідувальною діяльністю, працювали зв'язковими, організовували побут бойовиків. Були внесені зміни до антитерористичних законів, які передбачали відповідальність за надання підтримки бойовикам. З 2016 року жінок почали притягувати до відповідальності нарівні з чоловіками. Саме залучення некомбатантів стало відмінною рисою цього проєкту вербування іноземних бойовиків. Європейцям видавалося незбагненим, що жінки, які жили

в Європі, стали на бік халіфату, хоча вважається, що в ісламських державах права жінок значно обмежені порівняно з їхніми правами в Європі. Проте кожен п'ятий доброволець у халіфаті – це жінка. Навесні 2019 року в таборі біженців аль-Холь перебували 73 тисячі осіб, 94% з яких становили жінки та діти. Для європейців також стало несподіванкою велика кількість неповнолітніх на території халіфату. Потенційною загрозою можна вважати можливе існування «сплячих осередків» у переповнених таборах біженців.

З 2006 року до початку 2015 року 70% усіх убивств унаслідок терористичної активності були здійснені терористами–одинаками. Решта нападів або не була ідентифікована, або була здійснена групами з понад трьох осіб. Загалом на Заході до початку 2015 року 80% терористів–одинаків належали до правих екстремістів, націоналістів, антиурядових елементів та інших форм політичного екстремізму, а не до екстремізму релігійного характеру. Варто зазначити, що запобігти нападам терористів–одинаків значно складніше, ніж груповим нападам. Терористи–одинаки використовують найпримітивнішу зброю, переважно ножі. Вони значно рідше, ніж раніше, використовують вибухові пристрої, підготовка до виготовлення яких могла б викликати підозри з боку поліції. Терористи–одинаки часто просто викрадають вантажівки для здійснення наїздів на пішоходів. Було встановлено, що в період з 2014 по 2016 роки кількість нападів терористів–одинаків була приблизно рівною кількості терактів, здійснених організованими злочинними групами. У 2018 році всі напади джихадистів у Європі були здійснені «одинокими вовками», а не організованими групами (хоча й рідко в повній ізоляції). Природно, що зусилля спецслужб спрямовані передусім на виявлення та запобігання терактам організованих груп, оскільки їхні дії, як правило, мають більш руйнівні наслідки. Встановлено, що з

нападів терористів–одинаків не було попереджено 57%, тоді як серед групових нападів – всього 26%.⁶⁵

Розмірковуючи про причини стійкого існування терористичної загрози в Європі, слід також звернути увагу на проблеми інтеграції мігрантів у європейське суспільство. В умовах сегрегації та виключення з європейського суспільства вони цілком можуть обрати шлях, який, на їхню думку, допоможе їм зберегти гідність і повагу. Вони можуть відмовитися від громадянської ідентичності й шукати іншу – у релігії. Вони об'єднуються в анклав, і в таких умовах ризик радикалізації є високим.

Існує цілий масив досліджень, присвячених діаспорам у Європі, зокрема мусульманським. Однак вони не висвітлюють такого важливого питання, як зв'язок діаспор із проблемами тероризму. Цікавий розвиток цієї теми належить американським авторам Дж. П'яцці та Г. ЛаФрі. Результати їхніх досліджень дозволяють зробити висновок, що терористичні напади, здійснені злочинцями з релігійною мотивацією, супроводжуються більшою кількістю жертв, проте автори не підтверджують гіпотезу про те, що саме напади ісламістів призводять до найбільшої кількості жертв. Дослідники також дійшли висновку, що ісламістські групи, пов'язані з діаспорами, проявляють менше жорстокості у своїй діяльності. З'ясувалося, що впродовж останніх 50 років зусилля діаспор були спрямовані на зниження рівня насильства під час здійснення нападів із релігійною мотивацією. Очевидно, що ісламістські терористи, які походять із

⁶⁵ RAN Centre of Excellence (2019). *Returnees from IS: A multidimensional challenge*. Radicalisation Awareness Network.

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/_redirect.htm?lang=en

діаспор, остерігалися можливої відповідної реакції держави стосовно діаспор після здійснення актів невибіркового характеру.⁶⁶

Було помічено, що терористичні організації, які користуються підтримкою діаспори з-за кордону, є більш довговічними, ніж ті, що пов'язані з місцевими родинними етнічними групами, які живуть не в межах діаспори, а розрізнено. Причому найкраще виживають ті терористичні організації, яким діаспори забезпечують матеріальну підтримку у вигляді зброї або фінансових вливань, оскільки це дещо зменшує асиметрію в розподілі сил між державою та терористичною організацією. Всупереч очікуванням, надання діаспорами політичної підтримки, що трапляється нечасто, не має суттєвого впливу на тривалість і успішність існування терористичної організації. Можливо, це пов'язано з тим, що політична підтримка впливає не прямо, а опосередковано. І все ж, підтримуючи цілі терористичної організації політичними та пропагандистськими методами, діаспора привертає увагу суспільства до піднятих проблем і намагається викликати симпатію частини громадськості, що може призвести до збільшення фінансування з боку діаспори, а це продовжить існування терористичної організації. Слід зазначити, що якщо терористична організація отримує підтримку з боку якої-небудь держави, це зменшує шанси на припинення діяльності такої організації приблизно на 38–39%. Однак надання державою «тихої гавані» для терористичної організації не сприяє її виживанню. Це пояснюється тим, що притулки терористів найімовірніше будуть знищені поліцейськими силами або збройними підрозділами.⁶⁷

Терористичні організації релігійного характеру та ті, що висувують територіальні вимоги, демонструють досить високі показники виживаності та

⁶⁶ Piazza, J. A., & LaFree, G. (2017). *Diasporas and Terrorism: Patterns and Implications*. *Terrorism and Political Violence*, 29(5), 801-823.

⁶⁷ <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691132976/how-terrorism-ends>

стійкості. Проте, якщо такі організації діють у країнах з високим рівнем ВВП на душу населення або в тих, де держави здатні мобілізувати значні контртерористичні ресурси, існує реальна перспектива їх припинення. Водночас, якщо терористична організація отримує зовнішню матеріальну підтримку від діаспори, ймовірність того, що вона припинить свою діяльність через участь у політичному процесі, значно знижується, особливо в умовах слабкої державної влади.

Загроза тероризму не може бути просто лінійно пов'язана з рівнем міграції чи кількістю біженців. Якщо брати приклад імміграції з мусульманських країн в Європу, то, наприклад, Італія та Швеція мають відносно високі показники міграції, але не демонструють найвищу активність терористичних атак. Це свідчить про те, що кількість мігрантів сама по собі не є вирішальним фактором. Важливу роль може відігравати модель інтеграції мігрантів у суспільство.

Однак приклад Великої Британії та Франції, двох країн з високою терористичною загрозою, показує, що навіть при різних інтеграційних політиках – мультикультуралізмі у Великій Британії та акценті на асиміляцію у Франції – рівень терористичної активності залишається високим. Це дає підстави припускати, що значущу роль відіграють зовнішні фактори.

Зокрема, військові інтервенції цих держав на Близькому і Середньому Сході слугують потужним чинником, що підсилює загрозу тероризму. Лідери таких організацій, як «Аль-Каїда» і ІДІЛ, неодноразово закликали до помсти за ці інтервенції, а їхні послідовники вважали ці дії «справедливим» приводом для терористичних нападів.

А як щодо Німеччини? Вона не була настільки активно залучена до міжнародних коаліцій західних країн. Справа в тому, що терористи здійснюють

свою діяльність там, де мають для цього більше можливостей. Саме в Німеччині терористичним організаціям вдалося успішно завербувати значну кількість бойовиків–терористів для участі в бойових діях у зонах конфліктів. Чотири з п'яти громадян (81%), які поїхали до Сирії, походять з іммігрантських родин. У Гамбурзі «Аль–Каїді» вдалося створити тренувальну базу для освічених мусульман–іммігрантів, а також були підготовлені керівні кадри для операції «Святий вівторок» (11 вересня 2001 року). Німеччина була перетворена на базу для фінансування, ідеологічної обробки та вербування терористів. Створення халіфату радикалізувало значну частину німецьких салафітів. І хоча у 2015 році потік добровольців до зон конфліктів дещо сповільнився, вплив джихадистської ідеології в Німеччині не послабшав. У лютому 2016 року керівник Федерального відомства з охорони конституції Ханс–Георг Маасен заявив, що в Німеччині налічується 1600 салафітів, які проповідують насильницький екстремізм. Із Німеччини до Сирії для участі у війні як іноземні бойовики–терористи поїхали 800 осіб, серед яких 20% – жінки. І 96% із тих громадян Німеччини, хто вирушив до Сирії, були пов'язані із салафітською спільнотою, що має особливий вплив у деяких містах та регіонах ФРН. Особливість процесу радикалізації німецьких громадян порівняно з іншими країнами полягала в тому, що він відбувався не стільки під впливом ісламістської пропаганди в Інтернеті, скільки під безпосереднім впливом салафітського оточення.⁶⁸

У Німеччині існує тривала процедура перед ухваленням рішення про затримання особи, підозрюваної у тероризмі. Спочатку збираються докази того, що ця особа дійсно брала участь у бойових діях на території Сирії та Іраку. Далі проводиться складна робота з виявлення, до якої саме терористичної організації належала ця людина. Потім необхідно довести, що відповідна організація є

⁶⁸ Bundesamt für Verfassungsschutz. (2016). *Verfassungsschutzbericht 2015*.
<https://www.verfassungsschutz.de/de/oeffentlichkeitsarbeit/publikationen/berichte/bericht-2015>

терористичною. І тільки після цього ухвалюється рішення про затримання підозрюваного. Таким чином, сотні людей у Німеччині перебувають під підозрою, за ними ведеться спостереження, але їх не заарештовують. Така обережність спецслужб пов'язана із загальною міграційною політикою А. Меркель.

Що стосується Великої Британії, то з 2015 року там проводилась робота з протидії поїздкам громадян Великої Британії до Іраку та Сирії. Проводилися зустрічі з окремими громадянами та їхніми родинами з метою переконати їх відмовитися від поїздки. Справи передавались до судів по справах сімей, щоб завадити поїздкам дітей. Однак спостерігається і інша тенденція. Все ж особи, помічені в екстремізмі, мають у Великій Британії законне право покинути країну, але після виїзду їм забороняється повторний в'їзд (міністр внутрішніх справ скористався королівською прерогативою для анулювання паспортів окремих осіб), у них буде відібрано паспорт, і тоді вони будуть змушені поїхати до якої-небудь іншої європейської країни. Оскільки британці не інформують про свої підозри щодо цих осіб, вийшло так, що «тихо виганяючи» людей з екстремістськими поглядами зі своєї країни, вони ігнорують інтереси своїх європейських союзників.⁶⁹

Усі ці заходи призвели до значного зменшення потоку громадян європейських країн до зон конфліктів. Однак вони призвели до непередбачених побічних результатів. Різко зросло невдоволення діями влади з боку тих, хто хотів поїхати і не отримав такої можливості, і це спричинило зростання загрози з боку тих, хто залишився в Європі як потенційні терористи. Не можна скидати з

⁶⁹ House of Commons Library. (2017). *Preventing radicalisation: the UK's approach to counter-terrorism*. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7974/>

рахунків заклики лідерів ІДІЛ до своїх прихильників залишатися в Європі та здійснювати теракти там.

Цікаво відзначити неоднозначну політику європейських держав щодо потенційних поверненців, тобто тих своїх громадян, які досі воюють у Сирії та Іраку. Очевидно, що не всі уряди бажали їх повернення. Прем'єр-міністр Нідерландів якось необережно висловився в тому сенсі, що він би надав перевагу тому, щоб бойовики – громадяни Голландії загинули на полі бою, а не повернулися на батьківщину. У Бельгії та Німеччині утрималися від висловлювань з цього приводу. А що стосується керівництва Франції та Великої Британії, то вони віддали наказ цілеспрямовано знищувати громадян своїх країн, які воюють на боці ІДІЛ. Крім того, влада європейських країн не робила зусиль для допомоги або репатріації своїх громадян, які перебували в таборах на території Сирії та Іраку.

В цілому країни Європи мобілізувалися, щоб зустріти загрозу з боку «поверненців» із зон конфліктів. І з часом центр їх уваги перемістився на проблеми, пов'язані з поверненням з Сирії та Іраку дітей, а також на питання радикалізації та вербування терористів у тюрмах. Втративши свої основні територіальні завоювання, ІДІЛ стало більше покладатися на своїх колишніх членів, включаючи тих, хто знаходиться в ув'язненні. Терористичні мережі почали з'являтися в європейських тюрмах. Наприклад, в жовтні 2018 року було виявлено, що 25 засуджених з 17 різних іспанських тюрем утворили терористичну мережу. Одні були засуджені за терористичні злочини, а інші потрапили під арешт за кримінальні злочини, але зазнали радикалізації ісламістського спрямування в тюрмі. Серед них один ув'язнений брав участь у теракті 11 березня 2004 року в Мадриді, інші були репатрійованими іноземними бойовиками-терористами, а також новонаверненими. В Італії також йде процес

радикалізації мусульман у тюрмах, зростає число ув'язнених, які демонструють свою підтримку ІДІЛ, що проявляється в погрозах співробітникам охорони, провокаціях і знаках неповаги до жіночого тюремного персоналу та мусульман з поміркованими поглядами.⁷⁰

Небезпека, що виходить від терористичних осередків у Європі, зберігатиметься. Осередки можуть бути організовані як місцевими екстремістами, так і поверненими іноземними бойовиками, які, маючи бойовий досвід, можуть працювати не тільки виконавцями терактів, але й вербувальниками, а також інструкторами. Треба зазначити, що в ці осередки можуть входити не тільки маргіналізовані індивіди європейського суспільства, але й благополучні люди, які потрапили під вплив джихадистської пропаганди. Вербування здебільшого буде відбуватись через Інтернет, і можуть бути залучені громадяни, які до цього були поза полем зору спецслужб.

Хоча в останні роки збільшилась кількість нападів, здійснених за допомогою примітивних засобів – ножів та пістолетів, – які важко виявляти та запобігати, а також терористами–одиначками, це не може виключити майбутнє застосування вибухових речовин при організації масштабних терактів. Терористична активність в Європі з різною інтенсивністю буде продовжуватись до тих пір, поки європейські держави проводять інтервенціоністську політику на Близькому та Середньому Сході.

Велику тривогу у європейців викликає загроза захоплення та застосування терористами хімічної чи бактеріологічної зброї. Ввозити її з-за кордону здається занадто складним і важким завданням, а от створити хімічну отруйну речовину з

⁷⁰ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). (2019). *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2019 (TE-SAT)*. <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2019-te-sat>

підручних матеріалів до цих пір здається можливим. Як відомо, німецька поліція виявила хімічні речовини та інші інгредієнти для створення бомби в центрі для біженців. Але загалом страхи стосовно захоплення терористами зброї масового ураження виявилися перебільшеними. Навпаки, спрямовані на знищення символів «морального розкладу Заходу» цілком можуть сформувати новий тренд.

Багато прогнозів щодо загрози, що виходить від іноземних бойовиків–терористів, не справдилися, і багато оцінок європейських дослідників останніх двох років виявились алармістськими. Переміщення іноземних бойовиків–терористів в інші місця залежало від різних факторів: існуючих терористичних мереж, мети, складності процесу переміщення, мови та культури. В результаті бойовики переміщувались в основному в межах територій Сирії та Іраку. Наразі не спостерігається, щоб якісь значні групи іноземних бойовиків–терористів покидали території Сирії та Іраку та формували новий «халіфат». Однак участь європейських громадян у русі іноземних бойовиків – довготривала тенденція, і її постійне вивчення – нагальна необхідність.

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЮ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ: ФРАНЦІЯ, ІСПАНІЯ, ІТАЛІЯ

4.1. Протидія терористичним загрозам і пропаганді тероризму у Франції

Франція є одною з головних країн у Європі, якщо говорити про боротьбу з тероризмом. Уряд серйозно вкладає у це великі ресурси: фінансування та кадрові формування. Ще в 90-х роках стало зрозуміло, що якщо всі служби не будуть працювати скоординовано це призведе до безладу – розслідування терористичних справ гальмувалися, бо була відсутня система надання один одному доступу до інформації між спецслужбами.

У Франції є ряд підрозділів, які займаються протидією тероризму. Наприклад, є національна поліція – вона являється основою для запобігання очевидним проявам злочинності та терору. Є служба зовнішньої розвідки, яка стежить за загрозами з-за кордону. Служба держбезпеки і контррозвідка займається більш серйозними справами, засланими шпигунами тощо. Жандармерія – це умовний тип поліції, але з військовим ухилом. Ну і ще правова поліція, яка більше по судах і юридичних справах. А якщо ситуація доволі важка, то можуть підключити навіть армію – Збройні сили Франції. Плюс, якщо є необхідність, залучають експертів з інших організацій, типу аналітиків чи спеціалістів по вибухівці.

Франція серйозно підходить до боротьби з тероризмом, і в структурі їхньої національної поліції є спеціальний підрозділ, який займається виявленням і

припиненням терористичних планів. Він тісно співпрацює із правовою поліцією, щоб знаходити, ізолювати й затримувати тих, хто готує теракти по всій країні.

Крім того, є ще кілька важливих структур такі як центральне управління загальної розвідки – це структура яка збирає інформацію про потенційні загрози, центральне управління судової поліції більше по кримінальних справах, але у справах пов'язаних з тероризмом теж займаються. Також працює центр координації боротьби з тероризмом, який, по суті, стежить, щоб усі ці служби працювали злагоджено. У правовій поліції немає окремого «антитерористичного» відділу, але є директорат із боротьби з кримінальним бізнесом, якому доручають розбиратися з терористичними загрозами. Тобто, це не їхня основна робота, але вони займаються і цим.

Французи у 2002 році створили Раду внутрішньої безпеки. Її завдання – визначати, куди спрямувати зусилля, які питання безпеки в пріоритеті, ну і загалом задавати курс діяльності.

Ще одним важливим елементом є план «Віжипірат». Його запустили, щоб попереджати терористичні атаки (крім авіаційних і ядерних) . Це система, яка працює за принципом «чим більша загроза, тим жорсткіші заходи». Усе поділено на кілька фаз залежно від рівня небезпеки. Наприклад, у звичайному режимі (проста фаза) додають патрулі в метро, на вокзалах, в аеропортах – усюди, де є велике скупчення людей. А якщо ситуація загострюється (посилена фаза), то вводять більш посилений рівень: армію, жандармерію, авіацію, флот, піхоту. Рівні загрози в плані «Віжипірат» розподілені по кольорах: білий, жовтий, помаранчевий, червоний і пурпуровий по зростанню загроз.⁷¹

⁷¹ Французький уряд. (2021). *Plan Vigipirate: National security alert system*.
<https://www.gouvernement.fr/en/plan-vigipirate-national-security-alert-system>

У Франції боротьба з тероризмом формується на дотриманні людських прав. Це створює певний парадокс, оскільки запровадження надзвичайного стану частково обмежує конституційні права громадян, проте ці заходи мають тимчасовий характер і уряд Франції виправдовує своє порушення цілями безпеки громадян.

Французький уряд постійно наголошує про необхідність налагоджувати безпекову співпрацю не тільки з Європою чи США, а й із сусідніми країнами, звідки можуть прийти загрози. Там, де терористичні ризики не просто на папері, а становлять реальну проблему – це, наприклад, Алжир, Туніс, Марокко, Єгипет. Вони особливо наголошують, що міністри внутрішніх справ цих країн мають тримати зв'язок і максимально швидко обмінюватися інформацією про можливі небезпеки.

На основі оперативних даних здійснюється контроль за особами, підозрюваними у тероризмі, засудженими за терористичні злочини, а також потенційними терористами. У країні активно впроваджуються введення бази даних в які вносять біометричні параметри такі як відбитки пальців, тощо.

Співпраця між країнами Європи є досить важливою складовою, коли йдеться про протидію терористичним загрозам. Якщо налагоджений обмін інформацією і спільна діяльність в протидії, то можна не просто реагувати на загрози, а й попереджати їх ще на ранніх етапах. От, наприклад, після жахливих подій у Парижі в 2015 році, коли весь світ був в шокований цією трагічною подією, країни ЄС не просто виразили ноту співчуття, а одразу надали всю допомогу. Вони почали ділитися даними про терористичні групи, допомагати з ресурсами і координувати дії.⁷²

⁷² European Commission. (2016). *Strengthening Security Cooperation between EU and Neighbouring Countries*. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/eu-cooperation_en

Цей випадок із Францією показує, що їхній досвід у боротьбі проти тероризму та її пропаганди має серйозну вагу на світовій арені. Інші країни можуть брати приклад, як боротися з такими загрозами, вчитися на реальних прикладах.

4.2. Протидія тероризму та його пропаганді в Іспанії: стратегічні підходи держави

У 21 столітті Іспанія зіткнулася з новою загрозою. На зміну тероризму баскської організації ЕТА (Euzkadi ta Azkatasuna) прийшли атаки ісламістських екстремістів. Найстрашнішим ударом став теракт 11 березня 2004 року в Мадриді. На вокзалі Аточа вибухнули чотири приміські поїзди, що забрало життя 191 людини, серед них був один борець спецназу. Поранення отримали понад 2000 осіб. Ця трагедія стала наймасштабнішим ісламістським нападом у Західній Європі після Другої світової війни.⁷³

Уряд Іспанії вважав що за цим терактом стоїть ЕТА. Ряд ЗМІ та експертів які є близькими до уряду, підтримували цю теорію. Проте з часом стало ясно, що терористичний акт був організований ісламістськими групами. Спроби перекласти провину на басків викликали обурення в суспільстві. Багато іспанців вважали, що атака була відповіддю на участь Іспанії у війні в Іраку в складі так званої «Коаліції погоджених». Ця ситуація вплинула на політику, народна партія, яка до теракту лідирувала в рейтингах, програла вибори. Перемогу здобула партія Соціалістів яка давала обіцянки вивести миротворчі війська з Іраку.

Перші прояви джихадистського тероризму в Іспанії зафіксували ще в 1970-х роках, інциденти не мали широкого розголосу наслідки були незначні. 12 квітня 1985 року ситуація різко змінилася, коли в мадридському закладі «El Descanso» стався вибух. Загинуло 18 людей, ще 82 отримали поранення, серед них були американські військові які були поблизу розташованої авіабази Торрехон. Відповідальність за цей напад приписували різним угрупованням, включно з

⁷³ BBC News. (2004). *Madrid train bombings: The aftermath*.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3559981.stm>

баскською ЕТА, марксистськими підпільниками та кількома ісламістськими організаціями, зокрема «Єдністю мучеників Абу–Зейнаба».⁷⁴

Іспанія почала реальну боротьбу з джихадистами десь у середині 90–х. Джихадисти почувалися в країні досить таки комфортно тому що вся увага та сили спецслужб були кинуті на війну з баскськими терористами з ЕТА. Перші серйозні арешти джихадистів почалися в 1995 році, коли антитерористичні органи взялися за них.

Ще в 1994–му іспанці знайшли в себе осередок «Аль–Каїди». Але головні діячі тоді змогли втекти, і влада організації перейшла до сирійця Імада Еддіна Бараката Яркаса – його ще називали Абу Дахда. Він керував групою кілька років, поки спецслужби не влаштували велику облаву. Операцію довго планували та розбили її на три етапи, щоб накрити всю мережу.

Операція, та в додаток те що Іспанія підтримувала американців у війнах в Іраку й Афганістані, суттєво розізлила «Аль–Каїду». Вони вирішили вдарити у відповідь та нагадати про себе надовго. 11 березня 2004 року так і сталося, в місті Мадрид пролунали вибухи на залізниці, були підірвані поїзди. Цей теракт шокував усіх – не тільки в Іспанії та ЄС, а й у всьому світі. Після цього стало зрозуміло, що джихадисти несуть серйозну загрозу.⁷⁵

Іспанські силовики після цього різко проявили свою активність. Якщо з 1995 по 2003 рік вони провели тільки 19 операцій антитерористичного характеру, то з 2004 по 2016 їх було уже 92. Пік був в 2015 року, коли накрили 28 таких справ, і ще 6 на початку 2016.

⁷⁴ European Institute of the Mediterranean. (2021). *Terrorism in Spain: Historical overview and recent developments*. <https://www.iemed.org/publication/terrorism-in-spain-historical-overview/>

⁷⁵ Gómez, J. (2017). *Spain's Counterterrorism Policy against Jihadism: From 1995 to 2016*. *Journal of Terrorism Research*, 8(2).

<https://jtr.st-andrews.ac.uk/articles/10.15664/jtr.1361/>

З 1996 по 2012 роки спецслужби затримували в Іспанії джихадистів переважна кількість яких були чоловіками віком з 25 до 39 років. Причому вісім із десяти це вихідці переважно з Алжиру чи Марокко. Цікаво, що кожен п'ятий із них уже мав судимість, але не за тероризм, а за інші, слабшого характеру злочини.

Після 2013 року ситуація змінилася. Джихадизм в Іспанії став більше локальним явищем. Більше половини затриманих у 2013–2015 роках були вже іспанськими громадянами які жили в Сеуті, Мелільї або Барселоні.⁷⁶

11 березня 2004 року терористичні акти в Мадриді показали погану координацію іспанських спецслужб між собою. Поліція, Національна гвардія і розвідка працювали окремо один від одного. Щоб це виправити, у травні 2004 року створили Національний центр координації боротьби з тероризмом. Цей центр не проводив затримання чи слідчих дій, а просто допомагав спецслужбам ділитися інформацією, у тому числі на міжнародному рівні.⁷⁷

Через десять років, ЕТА заявила про припинення своїх збройних акцій, цей центр об'єднують з Центром розвідки проти організованої злочинності. Так з'явився Аналітичний центр із боротьби з тероризмом і організованою злочинністю, або просто СІТСО. Чому так зробили? Тероризм і звичайна злочинність часто мають однаковий почерк та характер дій. Для прикладу, фінанси на організацію терактів беруться з незаконних джерел. У СІТСО зібрали

⁷⁶ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). (2013). *EU Terrorism Situation and Trend Report 2013*.

<https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2013>

⁷⁷ Morillas, P. (2015). *Spain's Response to the Madrid Train Bombings: Security Coordination and Counterterrorism Reform*. In J. Horgan & K. Braddock (Eds.), *The Psychology of Terrorism* (pp. 185–202). Routledge.

<https://www.routledge.com/The-Psychology-of-Terrorism/Horgan-Braddock/p/book/9780415827822>

фахівців із різних структур: Національної поліції, Громадянської гвардії, митниці, тюремної служби, армії й навіть розвідки.⁷⁸

Які завдання покладені на CITCO? Моніторинг за терористичними організаціями та їх виявлення, координує всі служби для ефективної діяльності, і розробляє ефективний план дій у боротьбі з тероризмом узагалі. Але є один момент що центр підпорядковується Міністерству внутрішніх справ, тому іноді є складнощі у прийнятті самостійних рішень та координувати всіх.

З вересня 2020 року CITCO очолює Мануель Наварете Панігуа бригадний генерал Національної гвардії, який раніше займав посаду керівника Європейського центру боротьби з тероризмом у рамках Європолу.⁷⁹

Питання боротьби з тероризмом також покладені на Національний розвідувальний центр (CNI), який допомагає уряду Іспанії вирішувати питання безпеки громадян. За CNI стежить урядова комісія, яку очолює віце-прем'єр-міністр.

Збройні сили Іспанії можуть брати участь та залучають до протистояння з терористами. Це прописано в законі про оборону від 17 листопада 2005 року. Там чітко розписано, як армія може допомагати в певних ситуаціях.

Іспанська влада 26 лютого 2019 року показала національну стратегію протистояння з терористичними організаціями, розраховану на 4 роки. Вона замінила стару стратегію 2012 року, яка мала гучну назву, стратегія боротьби з міжнародним тероризмом і радикалізацією. Новий документ готував CITCO

⁷⁸ Spanish Ministry of Interior. (2017). *Centro de Inteligencia contra el Terrorismo y el Crimen Organizado (CITCO)*. <https://www.interior.gob.es/web/servicios-al-ciudadano/ciudadano/seguridad-y-prevencion/terrorismo-y-crimen-organizado>

⁷⁹ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). (2020). *Manuel Navarrete appointed as new Head of CITCO*.

<https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/manuel-navarrete-appointed-new-head-of-citco>

разом із Міністерством оборони, МЗС і Міністерством юстиції, орієнтуючись на підходи ЄС і ООН. До речі, цю стратегію вперше виклали у відкритий доступ.

Нова стратегія крутиться навколо чотирьох головних пунктів: «попереджати, захищати, переслідувати і реагувати». Перше – це про те, щоб виявити загрози ще до того, як вони дадуть себе проявити, і захистити тих хто в зоні ризику. Друге – оберігати людей та посилити охорону громадських місць, типу вокзалів чи аеропортів. Третє – ввести розслідницьку діяльність та затримувати винних у підготовці та скоєння терактів. Четверте – це коли теракт відбувся і необхідно надати першу допомогу постраждалим, відбудовувати зруйноване і, найголовніше, робити з цього висновки, як не допустити такого в майбутньому. Цікаво, що в цій стратегії основний акцент зробили на боротьбі з ісламістськими терористами, а от проблему радикальних сепаратистів у Каталонії чи Країні Басків взяли менше до уваги.

В Іспанії є ще одна проблема, яка додає напруги. Через децентралізацію, яка почалася наприкінці ХХ століття, різні регіони отримали різний рівень автономії. Деякі вона ширша, деякі урізана, та фінансування також є різним. Така нерівність між регіонами постійно підігріває невдоволення. Люди в одних автономіях почуваються обділеними порівняно з іншими, і це підживлює сепаратистські настрої, які можуть дестабілізувати країну.

Сепаратизм і тероризм – це не однакові поняття, але їх часто плутають за своєю схожістю. Сепаратисти часто є слабкішими ніж влада, без нормальної армії чи ресурсів, тому вони вдаються до терористичних залякувань, щоб хоч якось заявити про себе. Одна з болючих тем, про які говорять у стратегіях безпеки, – це коли люди, наприклад, з Іспанії їдуть на Близький Схід і вступають до терористичних груп. Це свої громадяни, які раптом вирішують, що їхнє місце там, у війні за чийсь ідеї.

Останніми роками ще й почали з'являтися «терористи одинаки» – це коли індивід, без прямого зв'язку з якоюсь організацією, піддався впливу пропаганди почав творити терор. Через це теракти набули іншого почерку. Раніше все було складніше: необхідність в вибухівці та зброї, робити детальне планування. А зараз достатньо сісти за кермо і в'їхати у натовп не маючи ні досвіду у володінні зброєю та знань у виготовленні вибухівки. Спецслужби просто не встигають реагувати на такі дії.

У 2016–2017 роках Європа відчула це на собі – так звані «автомобільні джихади». От, наприклад, у Барселоні 17 серпня 2017 року фургон влетів у людей на пішохідній вулиці. Загибло 13 осіб, більше сотні постраждали. А потім у Камбрільсі ще один наїзд – семеро людей у лікарні. «Ісламська держава» взяла на себе відповідальність, але що шокує – виконавці були громадянами ЄС, здебільшого марокканського походження. Тобто це не якісь заїжджі бойовики, а люди, які вирости тут, у Європі.⁸⁰

Можна уявити, як спецслужбам важко: зупинити теракт, коли не знаєш, де він буде, а зброя – звичайне авто, яке є в кожного.

У спробі виокремити групи, найбільш вразливі перед вербуванням у ряди радикальних ісламістів, експерти звертають увагу на ув'язнених у тюрмах. Поєднання двох умов – концентрації у замкнутому просторі великої кількості ображених на державу людей та присутності в місцях позбавлення волі поширювачів радикального вчення – може сприяти перетворенню виправних установ у своєрідні «університети» потенційних терористів.⁸¹

⁸⁰ CIDOB. (2018). *Revisiting the Barcelona attacks: reactions, explanations and pending discussions*. CIDOB Report No. 2.

https://www.cidob.org/sites/default/files/2024-07/CIDOB%20REPORT_02_ENGLISH.pdf

⁸¹ Council of Europe. (2016). *Council of Europe Handbook for Prison and Probation Services Regarding Radicalisation and Violent Extremism*. Strasbourg.

<https://rm.coe.int/16806f9aa9>

Заходи, які вживаються владою для відокремлення осіб, звинувачених у участі у радикальних ісламістських угрупованнях, від звичайних ув'язнених, часто не мають належного ефекту. Проблема полягає в тому, що радикали від ісламу не завжди засуджуються за терористичну діяльність: найчастіше вони відбувають покарання за нелегальну міграцію, участь у наркобізнесі, підробку документів. Тобто офіційна статистика не фіксує їх як ісламістів, отже рівень небезпеки, що виходить від цієї когорти, не завжди усвідомлюється.

Наразі в Іспанії продовжується робота з реалізації Національного плану з протидії насильницькому екстремізму, розробленого у 2015 році і здійснюваного під керівництвом CITCO. План спрямований на виявлення потенціалу терористичної радикалізації населення аж до районного рівня за рахунок використання алгоритму, оснований на соціально-економічних факторах, і має на меті налагодити партнерство між лідерами локальних спільнот та представниками правоохоронних органів і інших державних служб.

Крім того, підтримується ініціатива «STOP Radicalismos», в межах якої громадяни можуть співпрацювати зі службами безпеки через спеціально надані для цих цілей канали зв'язку. Влада гарантує конфіденційність і безпеку. Зібрана інформація надсилається до Координаційного центру інформації про радикалізацію CITCO. Завдяки цій ініціативі за три останні роки було отримано майже 7 тисяч повідомлень від громадян про підозрілі дії: у 34% випадків вони становили інтерес для правоохоронних органів, поліція порушила понад 150 кримінальних справ. Варто зазначити, що ініціатива «STOP Radicalismos» піддається критиці з боку ліберально налаштованої громадськості за контроль і переслідування мусульман. Постійна пильність стосовно мусульманської спільноти може призвести до відторгнення, насильства чи дискримінації в майбутньому, стверджують окремі експерти.

Мадрид продовжує відігравати провідну роль на регіональних та глобальних форумах із боротьби з тероризмом, зокрема в Глобальному контртерористичному форумі, що об'єднує 29 держав, а також у «Оборонній ініціативі 5+5». Важливим внеском Іспанії у боротьбу з тероризмом є участь у Глобальній коаліції проти «Ісламської держави Іраку і Леванту» (ІДІЛ): у 2019 році до Іраку було направлено близько 550 осіб для участі у військових та поліцейських навчальних місіях.⁸²

Іспанський досвід протидії терористичним загрозам переймають провідні країни Європейського Союзу. Зокрема, ініціативи Іспанії щодо створення списку пасажирів, узгодження рівнів загрози в Європі та посилення контролю за придбанням зброї були схвалені Європарламентом.

Іспанія є членом Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і має статус спостерігача або співробітника у низці регіональних організацій, що займаються боротьбою з фінансовими злочинами, серед яких Карибська група, Латиноамериканська група та Група Близького Сходу і Північної Африки.⁸³

Національна поліція Іспанії активно співпрацює з Європолем. Наприклад, у червні 2019 року була проведена спільна операція з участю 350 агентів у Мадриді, Толедо та Валенсії, в результаті якої було затримано 10 підозрюваних сирійського походження. Ці особи були пов'язані з терористичною організацією «Аль-Каїда» в Сирії та звинувачувалися у співпраці з терористами, фінансуванні

⁸² U.S. Department of State. (2020). *Country Reports on Terrorism 2019: Spain*.
<https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019/spain/>

⁸³ Servicio Ejecutivo de la Comisión de Prevención del Blanqueo de Capitales e Infracciones Monetarias (SEPBLAC). (2023). *International Cooperation Overview*.
<https://www.sepblac.es/en/abt-sepblac/international-cooperation/>

тероризму, відмиванні грошей, податковому шахрайстві, підробці документів і сприянні нелегальній міграції.

В двосторонньому співробітництві Іспанії з іншими країнами слід відзначити французький та марокканський напрямки. Співпраця Іспанії і Франції має багаторічну історію, починаючи з боротьби з баскською сепаратистською організацією ЕТА у 1980–х роках. Перша спільна операція двох країн проти ЕТА відбулася у 1987 році. Спочатку співпраця ускладнювалася різним розумінням проблеми тероризму, але з 2013 року двостороння система боротьби з ЕТА та міжнародним тероризмом визнана успішною. Для покращення розслідувань і операцій на місцях у 2004 році були створені спільні слідчі групи з поліції та суддів.⁸⁴

Співпраця між Іспанією та Марокко розпочалася у 1980–х роках і була сфокусована на боротьбі з наркотрафіком та нелегальною міграцією. Після терактів 11 березня 2004 року відносини набули більш сталого антитерористичного характеру: з 2004 року здійснюється співпраця поліції та судових органів обох країн. Однак через відсутність чіткої правової бази договірні відносини носять переважно ситуативний характер.⁸⁵

Терористичні акти часто є кінцевим ланцюгом у складній кримінальній схемі, яка включає нелегальну міграцію, наркоторгівлю, підробку документів і торгівлю людьми. Розірвати цей ланцюг, вдаривши по найочевиднішому або найконтрольованішому елементу, означає значно підвищити ефективність боротьби з тероризмом. Зокрема, у боротьбі з нелегальною міграцією іспанська

⁸⁴ Spanish Government. (2017, January 10). *Collaboration between Spain and France in the fight against the ETA and jihadist terrorism*. La Moncloa.

<https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/Paginas/2017/20170112-zoidofrance.aspx>

⁸⁵ Atalayar. (2025, April 5). Spain and Morocco continue to reinforce security cooperation.

<https://www.moroccoworldnews.com/2025/04/193204/spain-morocco-continue-efforts-to-reinforce-security-cooperation/>

влада вже давно працює безпосередньо зі країнами походження мігрантів, намагаючись за допомогою фінансової підтримки вирішувати проблеми на місцях.

Через те, що іспанські анклав в Північній Африці – Сеута і Мелілья – є важливими вузлами на маршруті нелегальної міграції, Мадрид потребує допомоги Марокко у встановленні жорстких бар'єрів на шляху мігрантів з Африки, які прагнуть потрапити до Європи. Водночас Рабат використовує своє стратегічне положення як буферної зони для тиску на ЄС з питання Західної Сахари.

Цей політичний тиск було яскраво продемонстровано у квітні 2021 року, коли іспанський уряд дозволив лідеру Фронту ПОЛІСАРІО Ібрагіму Галі в'їхати до країни для лікування від COVID-19. Хоча іспанське Міністерство закордонних справ заявило, що це не завадить добрим відносинам з Марокко, у Рабаті таку позицію сприйняли як підтримку противників Марокко. У відповідь Марокко послабило контроль над міграційними потоками, скоротило співпрацю між спецслужбами та поліцією. Вже у травні 2021 року в Сеуту хлинув потік нелегальних мігрантів. Крім того, Марокко відмовилося брати участь у традиційній операції «Прохід через протоку», що зазвичай проводилася кілька разів на рік і забезпечувала масове переміщення трудових мігрантів між Марокко та Іспанією. Через це іспанський бюджет втратив щонайменше 500 мільйонів євро щороку. Марокканська влада заявила, що тепер їхні громадяни зможуть повернутися на батьківщину лише через французькі та італійські порти. Під загрозою опинилася і подальша співпраця спецслужб з обміну інформацією щодо потенційних джихадистів. Оскільки джихадизм визначено в Національній

стратегії як головна терористична загроза, такі порушення суттєво ускладнюють практичну реалізацію антитерористичних заходів.⁸⁶

Транснаціональна співпраця у боротьбі з тероризмом відбувається не лише на рівні держав, а й на рівні міст. У травні 2016 року іспанське місто Малага стало першим у країні, що приєднався до міжнародної ініціативи «Strong Cities Network», яка об'єднує понад 100 міст із різних країн світу і створена під егідою Організації Об'єднаних Націй з метою посилення стійкості та згуртованості громад у боротьбі з насильницьким екстремізмом. Другим іспанським містом у цій мережі стала Фуенлабрада.⁸⁷

Ця мережа надає підтримку міській адміністрації та місцевим органам влади на міжнародному рівні, допомагаючи оптимізувати стратегії запобігання насильницькому екстремізму шляхом обміну інформацією, спільного навчання та створення нових практик. Важливість розуміння локального контексту підтверджена самітом Альянсу європейських міст проти насильницького екстремізму, що відбувся в Барселоні у листопаді 2017 року.

У грудні 2020 року «Strong Cities Network» оприлюднила Посібник для мерів і місцевих чиновників щодо дій у разі кризової ситуації, пов'язаної з терактом. Автори наголошують, що цей інструментарій позбавлений типових недоліків подібних документів, таких як розпливчастість визначень, орієнтація виключно на західні дослідження чи ігнорування довготривалих наслідків колективної травми постраждалих спільнот. Вони висловлюють сподівання, що

⁸⁶ Reuters. (2021, May 20). *Spain accuses Morocco of "blackmail" over Ceuta migrant surge*. <https://www.reuters.com/world/europe/spain-accuses-morocco-blackmail-over-ceuta-migrant-surge-2021-05-20/tdhj.org+15>

⁸⁷ Strong Cities Network. (n.d.). *Cities*. Retrieved June 17, 2025 <https://strongcitiesnetwork.org/en/cities/>

посібник слугуватиме дорожньою картою для розробки власних стратегій місцевою владою.

4.3. Антитерористична політика Італії у відповідь на загрози та пропаганду екстремізму

Після подій 11 вересня 2001 року в низці європейських країн запровадили заходи для протидії поширенню терористичної інформації. У Франції, наприклад, правоохоронці отримали дозвіл на прослуховування телефонних розмов і перевірку особистої електронної пошти громадян. Телекомунікаційні та інтернет-компанії зобов'язали зберігати записи розмов і листування щонайменше протягом року. Аналогічні кроки здійснили в Німеччині та Великій Британії. Європол також заявив про намір моніторити приватне електронне листування. Такі дії, хоч і вважаються ефективними, нерідко викликають обурення журналістів і громадських організацій, які звинувачують владу в репресіях. Через це, окрім цензури та збору розвідданих, важливими стали заходи контрпропаганди, управління комунікаціями та зв'язки з громадськістю.⁸⁸

Міністерство закордонних справ Італії наголошує на своїй відданості спільній політиці Європейського Союзу. Зокрема, воно підкреслює важливість комплексного підходу до боротьби з тероризмом, де кожен елемент – від соціологічних досліджень і анкетування до збору даних, політико-дипломатичних зусиль, сприяння міжкультурному та міжрелігійному діалогу, блокування фінансування тероризму, забезпечення безпеки транспорту та, за потреби, застосування військової сили – створює потужний спільний ефект. Водночас італійське МЗС, як і загальноєвропейські структури, не виокремлює інформаційну та комунікаційну протидію тероризму в окремий напрям, хоча елементи такого підходу частково охоплює згаданий міжкультурний діалог.

⁸⁸ Chrisafis, A. (2015, May 5). France passes new surveillance law in wake of Charlie Hebdo attack. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2015/may/05/france-passes-new-surveillance-law-in-wake-of-charlie-hebdo-attack>

МЗС Італії зазначає, що країна оперативно відреагувала на терористичну загрозу, яка виникла після подій 11 вересня 2001 року, відповідно до резолюцій ООН та різноманітних регуляторних норм, ухвалених Євросоюзом. Одним із ключових заходів у цьому напрямі стало ухвалення Закону №438/2001, який регулює запобігання та судове переслідування осіб, причетних до злочинів, пов'язаних із міжнародним тероризмом. Крім того, до законодавства ввели нову категорію злочину – змову з метою здійснення міжнародного тероризму.⁸⁹

З відкритих джерел МЗС Італії випливає, що ключовим напрямом антитерористичної діяльності в країні є боротьба з фінансуванням тероризму. Це значною мірою пов'язано з успішним досвідом італійської влади у протидії мафії. Примітно, що структури, створені раніше для боротьби з організованою злочинністю, були інтегровані в антитерористичні служби. Зокрема при Міністерстві економіки та фінансів засновано Комітет фінансової безпеки (Comitato di Sicurezza Finanziaria, CSF), який очолив генеральний директор казначейства. До складу комітету входять одинадцять членів, зокрема представники міністерств внутрішніх справ, економіки, юстиції, закордонних справ, Банку Італії, Національної комісії з питань бізнесу та фондового ринку (CONSOB), Італійської банківської асоціації, Італійського комітету з валютних операцій, поліції (включаючи фінансову), карабінерів та Національного управління з протидії мафії. Основне завдання CSF – запобігати використанню італійської фінансової системи терористичними організаціями. Комітет координує зусилля державних органів у боротьбі з фінансуванням тероризму, має повноваження заморожувати активи осіб чи організацій, пов'язаних із терористичними групами, а також контролює виконання директив ЄС і санкцій Ради Безпеки ООН. CSF також підтримує пропозиції щодо включення фізичних

⁸⁹ Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. (2020). *La lotta al terrorismo in Italia: misure legislative e operative dopo l'11 settembre 2001*. Roma: Ministero degli Esteri. https://www.esteri.it/mae/it/politica_estera/terrorismo.html

чи юридичних осіб до списку санкцій проти «Аль-Каїди» та «Талібану». За даними, з грудня 2004 року італійськими органами було заморожено фінансових активів на суму близько 500 000 євро, а активи та майно вартістю приблизно 4 мільйони євро конфісковано за рішенням судів.⁹⁰

Італійське МЗС у своїх публікаціях називає списки на рівні спільноти одним із найновітніших інструментів ЄС, спрямованих на заморожування активів осіб і терористичних угруповань, не пов'язаних із «Аль-Каїдою». У травні 2004 року за пропозицією Італії до цих списків включили «Червоні бригади» та ще дев'ять італійських організацій. Це частково вказує на відставання італійських антитерористичних структур від темпів розвитку ультралівого та анархістського тероризму. Щодо фінансової безпеки, перед італійською владою, як і перед іншими країнами ЄС, постає завдання протидії неформальним фінансовим операціям, які не контролюються фінансовими установами. Наприклад, економісти зазначають випадки використання в Європі системи «хавала» – неформальних грошових переказів на основі усних домовленостей – для фінансування тероризму. Такі механізми значною мірою залежать від лояльності до певних груп і можуть бути припинені завдяки ефективній системі комунікаційної безпеки. Однак проблема протидії комунікаціям терористичних угруповань в Італії залишається складною і вирішується з великими труднощами.

Італійська стратегія протидії тероризму в інформаційному просторі вважається досить жорсткою. Дослідники зазначають, що щодо лідерів мусульманської громади, які підтримують терористичні організації, італійська влада діє за принципом: «Мечеті або дотримуються закону, або їх закривають». Така увага до «релігійного» тероризму в Італії може бути зумовлена випадками

⁹⁰ Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. (2021). *La lotta al finanziamento del terrorismo in Italia: il Comitato di Sicurezza Finanziaria e le misure di contrasto*. Roma: Ministero degli Esteri. https://www.esteri.it/mae/it/politica_estera/terrorismo_finanziamenti.html

міжконфесійних конфліктів, які спричиняли гострі дискусії в медіа. Прикладом є книга італійської журналістки Оріани Фаллачі «Лють і гордість», де тероризм напряду пов'язується з особливостями ісламської релігії. У липні 2005 року суд Італії визнав марокканця Мохаммеда Ранка, колишнього імама Флоренції, винним у причетності до екстремістської групи, яка ймовірно планувала теракти в країні, і засудив його до чотирьох років ув'язнення. У листопаді 2003 року з Італії до Сенегалу депортували шейха Абдула Кадера Фадлаллу Мамура за звинуваченням у словесній підтримці Усами бен Ладена та створенні загрози суспільній безпеці. В інтерв'ю арабському виданню «As-Sharq Al-Awsat» у Лондоні Мамур різко заявив, що «керує величезною армією» і погрожував новими терактами проти європейських країн. Також із країни вислали імама Турина Бурикі Бухту та віцепрезидента ісламської культурної асоціації міста Комо Литайема Амора бен Чедлі. Загалом після терактів у Нью-Йорку з Італії депортували 12 імамів. Крім того, відбувалися арешти проповідників, підозрюваних у сприянні терористичним організаціям та пропаганді тероризму.

Італійський уряд активно працює над запровадженням програм навчання місцевих імамів, щоб забезпечити їхню лояльність та сприяти розвитку ісламської освіти, вільної від впливу терористичної пропаганди. Слідом за подібними ініціативами в Нідерландах, Великій Британії та Іспанії італійська влада оголосила про плани фінансувати створення інституту, який займатиметься підготовкою та акредитацією імамів. Очікується, що це допоможе зменшити рівень радикалізації та покращить діалог із відвідувачами мечетей. Також вживаються заходи для налагодження співпраці між мечетями, релігійними центрами та місцевою поліцією, яка закликає вірян повідомляти про будь-яку злочинну діяльність, зокрема пов'язану з терористичною загрозою.

Італійське Управління розвідки та безпеки (DIS – Dipartimento informazioni per la sicurezza), створене в сучасному вигляді у 2006 році, регулярно інформує

громадськість про наявну терористичну загрозу, включно з її різними формами. Крім того, італійські спецслужби видають власний аналітичний журнал «Gnosis», що свідчить про постійне вдосконалення не лише системи зв'язків із громадськістю та комунікаційного менеджменту, а й аналітичного напрямку в боротьбі з тероризмом. Загалом можна зазначити, що комунікаційний аспект відіграє дедалі більшу роль у структурі антитерористичних заходів Італії, хоча все ще поступається економічному. Ймовірно, наслідки економічної кризи в майбутньому можуть стати додатковим стимулом для розвитку цього напрямку.⁹¹

⁹¹ Ministero dell'Interno Italiano. (2022). *Relazione annuale del Dipartimento delle Informazioni per la Sicurezza (DIS) sulla minaccia terroristica in Italia*. Roma: Ministero dell'Interno.
<https://www.interno.gov.it/it/dis-relazioni-annuali>

ВИСНОВОК

Пропаганда є однією з ключових складових діяльності сучасних терористичних організацій, зокрема в регіоні Південної Європи, де вона поєднується із соціальною напругою, проблемами міграції, міжетнічних відносин та релігійного радикалізму. Терористичні угруповання використовують пропаганду не лише як засіб поширення ідеології, але й як інструмент інформаційного впливу, маніпуляції масовою свідомістю та вербування нових прибічників. У роботі з'ясовано, що ефективність таких кампаній значною мірою зумовлюється вразливістю цільових аудиторій – мігрантського середовища, соціально відчужених молодіжних груп, осіб, що пережили травматичний досвід або перебувають у пошуках ідентичності. Саме через інформаційні канали – насамперед соціальні мережі, відеоплатформи, месенджери та «глибокий інтернет» – терористичні організації здійснюють вплив на цих осіб, підводячи їх до радикальних дій.

У ході дослідження встановлено, що пропаганда терористичних організацій у Південній Європі набуває різних форм – від політичної та соціальної агітації до релігійно–месіанських наративів, побудованих на образах «великої боротьби», жертви та справедливого покарання. Найактивніше у пропагандистському просторі діють угруповання на кшталт ІДІЛ, які створюють професійний аудіовізуальний контент, поширюють електронні журнали, заклики до джихаду, інструкції з ведення бойових дій та ведуть мову риторикою захисту мусульманських цінностей. Особливе місце займає вербування через символи «героїзму», створення міфу про існування «ідеальної держави» та просування «моделі мучеництва».

У роботі проаналізовано механізми, за допомогою яких пропаганда впливає на радикалізацію вразливих груп. Простежено логіку цього процесу – від

початкової соціальної чи особистісної ізоляції до інтеграції в онлайн-групи, поступової ідеологічної обробки та, зрештою, готовності до насильницьких дій. Встановлено, що джихадистська пропаганда часто апелює до ідентичності, солідарності з іншими «жертвами», демонізуючи європейські держави як агресорів. У результаті особа починає ототожнювати себе з ідеологією насильства та сприймає злочини як легітимні дії у війні проти «невірних».

Дослідження довело, що ефективна протидія терористичній пропаганді можлива лише за умов системного та багаторівневого підходу. Вивчено особливості антитерористичних політик Франції, Іспанії та Італії, які демонструють різні моделі державного реагування – від зміцнення розвідки й контролю інформаційного простору до впровадження програм реінтеграції та деконструкції радикального наративу. Попри деякі успіхи, виявлено наявність спільних проблем, зокрема: фрагментарність інформаційної політики, брак спеціалізованих контрпропагандистських інструментів, ризик порушення прав людини під час контролю за приватною комунікацією.

З урахуванням проведеного аналізу, сформульовано низку рекомендацій, серед яких: необхідність створення державних структур з моніторингу та аналізу пропагандистського контенту, розвиток спеціалізованих платформ протидії радикалізації в Інтернеті, співпраця з медіа та лідерами думок для викриття механізмів впливу, удосконалення міждержавного обміну даними між спецслужбами, а також впровадження програм превентивної освіти серед молоді щодо загроз інформаційного тероризму. Отже, протидія терористичній пропаганді повинна стати одним із ключових пріоритетів як національних, так і міжнародних стратегій безпеки.

На мою думку, найбільша складність у протидії пропаганді терористичних організацій полягає не стільки в ідентифікації окремих інформаційних продуктів

чи блокуванні каналів поширення, скільки в системному нерозумінні глибини цього явища на рівні державного та суспільного реагування. Терористична пропаганда – це не просто засіб комунікації чи інструмент психологічного тиску. Це – повноцінна ідеологічна платформа, яка, використовуючи слабкі місця суспільства, формує нову реальність для окремих груп населення, здатну замінити їм мораль, ідентичність, національну належність і навіть сам сенс життя. На жаль, у багатьох країнах Європи протидія цьому зводиться здебільшого до блокування сайтів чи інформаційного контролю в мережі, у той час як значно ефективнішим було б формування контрнарративу – інтелектуально й емоційно переконливої альтернативи ідеології насильства.

Особливо важливо зосередити увагу на роботі з молоддю, зокрема з представниками вразливих соціальних груп: мігрантами, особами без постійного доходу, молодими людьми, які не мають доступу до якісної освіти або зазнають культурної ізоляції. Терористична пропаганда апелює до почуття несправедливості, приниження, зради – і це повинно спонукати держави та суспільства не тільки до реагування, а й до запобігання. Профілактика радикалізації має починатися задовго до появи її перших ознак – з інклюзивної освітньої політики, з доступу до культури, спорту, громадської активності, з роботи в онлайн-середовищі, де часто народжуються небезпечні переконання.

Ще один напрям, який потребує посиленої уваги, – це розвиток спеціалізованих міждисциплінарних досліджень. Терористична пропаганда не є винятково безпековою чи інформаційною проблемою – це також гуманітарне, психологічне та соціокультурне явище. Тому вкрай важливо, щоб до її аналізу були залучені не лише фахівці з міжнародної безпеки чи криміналісти, а й соціологи, психологи, філологи, фахівці з цифрових комунікацій. У цьому аспекті я вбачаю великий потенціал для розвитку наукової школи, яка б досліджувала

терористичну пропаганду як складне багатовимірне явище, що потребує нестандартних і стратегічно вивірених рішень.

На завершення хочу наголосити, що подолання наслідків терористичної пропаганди можливе лише за умови формування в суспільстві стійкості до маніпуляцій, розвитку критичного мислення та довіри до державних і громадських інституцій. У майбутньому, на мою думку, найбільш ефективною буде модель, у якій безпекова, медійна, освітня та соціальна політика працюють узгоджено, підтримуючи одна одну. Лише тоді можна буде говорити не про боротьбу з тероризмом як із постійною загрозою, а про формування імунітету до нього – на рівні особистості, громади та держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Список використаних джерел

1. Causes of Crime
<https://www.britannica.com/topic/crime-law>
2. Іванов В.І. (ред.). Тероризм: глобальні виклики та відповіді / за ред. В.І. Іванова. – Київ: Видавництво "Право", 2017. – 350 с.
3. Theories and causes of crime
<https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2016/02/SCCJR-Causes-of-Crime.pdf>
4. A general strain theory of terrorism
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1362480609350163>
5. The Economic Downturn: A Boon for Home-Grown Terrorists?
<https://www.nato.int/docu/review/articles/2012/07/27/the-economic-downturn-a-boon-for-home-grown-terrorists/index.html>
6. Fifty Shades of Deprivation: Disaggregating Types of Economic Deprivation and Terrorism
<https://academic.oup.com/isr/article/26/4/viae045/7885272?login=false>
7. Hoffman, B. (2006). Inside Terrorism. Columbia University Press.
<https://cup.columbia.edu/book/inside-terrorism/9780231126999>
8. Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. Journal of Strategic Security.
<https://scholarcommons.usf.edu/jss/vol4/iss4/5>
9. Laqueur, W. (2018). The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction.
<https://global.oup.com/academic/product/the-new-terrorism-9780190461530>
10. Kaldor, M. (2013). New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Stanford
<https://www.sup.org/books/title/?id=19161>

11. Chomsky, N. (2003). *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*.
<https://www.metropolitanbooks.com/book/hegemony-or-survival/>
12. Juergensmeyer, M. (2003). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*.
<https://www.ucpress.edu/book/9780520232942/terror-in-the-mind-of-god>
13. <https://global.oup.com/academic/product/the-future-of-islam-9780195395677>
14. Neumann, P. R. (2013). The Trouble with Radicalization. *International Affairs*, 89(4), 873–893.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1468-2346.12049>
15. Kruglanski, A. W., et al. (2014). The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Political Psychology*, 35(S1), 69–93.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/pops.12163>
16. Clarke, R. V., & Newman, G. R. (2006). *Policing terrorism: Research, theory, and practice*
<https://www.criminaljusticepress.com/policing-terrorism/>
17. Weimann, G. (2015). *Terrorism in Cyberspace: The Next Generation*.
<https://cup.columbia.edu/book/terrorism-in-cyberspace/9780231167077>
18. Europe's Mujahideen. Where Mass Immigration Meets Global Terrorism By Robert S. Leiken on April 1, 2005
<https://cis.org/Report/Europes-Mujahideen-Terror-Cells>
19. Europe's Growing Muslim Population
<https://www.pewresearch.org/religion/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
20. Міжнародний тероризм та глобальна міграція
<https://bintel.org.ua/analytics/politics/mizhnarodnyy-teroryzm-ta-hlobalna-mihratsiya/>
21. The Societal Sector by Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde. 1998. In idem, *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder

<https://www.europenowjournal.org/partners/secureu/resources-and-tools/the-societal-sector/>

22. Assassination of Pim Fortuyn
https://en.wikipedia.org/wiki/Assassination_of_Pim_Fortuyn
23. Van Gogh killer jailed for life
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4716909.stm>
24. The Murder of Theo Van Gogh BY Rachael Bell
https://www.crimelibrary.org/notorious_murders/famous/theo_van_gogh/4.html
25. Background of jihad recruits in the Netherlands
<https://english.aivd.nl/publications/publications/2004/03/10/background-of-jihad-recruits-in-the-netherlands>
26. Britannica – Hijrah
<https://www.britannica.com/event/Hijrah-Islam:contentReference%5Boaicite:0%5D%7Bindex=0%7D>
27. Patterns of Global Terrorism 30 April 1996
https://irp.fas.org/threat/terror_96/europe.html
28. Iraq and the Global War on Terrorism
<https://www.brookings.edu/articles/iraq-and-the-global-war-on-terrorism/>
29. BBC News – UK terror suspects accused of ‘dirty bomb’ plot
<https://www.bbc.com/news/uk-15203606>
30. Europe's Angry Muslims Robert S. Leiken
<https://www.jstor.org/stable/20034425>
31. Foreign Affairs – "Europe's Angry Muslims"
<https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2005-06-01/europes-angry-muslims>
32. Kepel, Gilles. Jihad: The Trail of Political Islam. Harvard University Press, 2002
33. The Rise of Jihad in Europe: Views from France by Gilles Kepel, Tamara Wittes, Matthew Levitt

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/rise-jihad-europe-views-france>

34. Council of the European Union – European Arrest Warrant
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-arrest-warrant/>
35. Roy, O. (2004). Globalized Islam: The Search for a New Ummah
<https://cup.columbia.edu/book/globalized-islam/9780231129985>
36. Kepel, G. (2017). Terror in France: The Rise of Jihad in the West
<https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691171402/terror-in-france>
37. Roua, O. (2016). Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State
<https://global.oup.com/academic/product/jihad-and-death-9780190458200>
38. Hoffman, B. (2006). Inside Terrorism.
<https://cup.columbia.edu/book/inside-terrorism/9780231126999>
39. Wagemakers, J. (2016). The New Frontiers of Jihad: Radicalization and Recruitment in the Digital Age
<https://www.cambridge.org/core/books/jihad-in-saudi-arabia/new-frontiers-of-jihad/5095681D0C9FCD9C59C1E7B9E0D9E35E>
40. Gambetta, D., & Hertog, S. (2016). Engineers of Jihad: The Curious Connection Between Violent Extremism and Education
<https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691166910/engineers-of-jihad>
41. Roua, O. (2018). Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State
<https://global.oup.com/academic/product/jihad-and-death-9780190498353>
42. Cesari, J. (2004). When Islam and Democracy Meet: Muslims in Europe and in the United States.
<https://www.palgrave.com/gp/book/9781403917424>
43. Sageman, M. (2004). Understanding Terror Networks.
<https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2007.00235.x>
44. Hafez, M., & Mullins, C. (2015). The Radicalization Puzzle: A Theoretical Synthesis of Empirical Approaches to Homegrown Extremism. Studies in Conflict & Terrorism

45. Pellerin, C. (2016). An Analysis of ISIS Propaganda and Communication Activities
<https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5620&context=doctoral>
46. Awan, I. (2017). Cyber Extremism: ISIS and the Power of Social Media. *Society*, 54(2), 138–149.
<https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5620&context=doctoral>
47. Mujatweets video
<https://www.voanews.com/a/3060379.html>
48. Media Jihad: The Islamic State's Doctrine for Information Warfare. ICSR Report (2017).
<https://icsr.info/wp-content/uploads/2017/02/ICSR-Report-Media-Jihad-The-Islamic-State%E2%80%99s-Doctrine-for-Information-Warfare.pdf>
49. Winter, Charlie. Documenting the Virtual “Caliphate”: Inside ISIS’ Propaganda Machine
<https://icsr.info/2015/11/icsr-report-documenting-the-virtual-caliphate/>
50. Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The Psychology of Radicalization and Terrorism: How Significance Quest Motivates Violent Extremism. *Political Psychology*, 35(S1), 69–93.
51. Saltman, E. M., & Smith, M. (2015). Till Martyrdom Do Us Part: Gender and the ISIS Phenomenon. Institute for Strategic Dialogue.
<https://www.strategicdialogue.org/wp-content/uploads/2016/03/ISIS-Gender-and-ISIS-Phenomenon.pdf>
52. Bloom, M. (2015). Bombshell: Women and Terrorism
<https://www.upenn.edu/pennpress/book/15264.html>
53. Wiktorowicz, Q. (2005). Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West
<https://rowman.com/ISBN/9780742536377>
54. Juergensmeyer, M. (2017). Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence
<https://www.ucpress.edu/book/9780520286204/terror-in-the-mind-of-god>

- 55.Horgan, J. (2005). The Psychology of Terrorism. Routledge.
<https://www.routledge.com/The-Psychology-of-Terrorism/Horgan/p/book/9780415432015>
- 56.Conway, M. (2017). Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict & Terrorism*, 40(1), 77–98.
- 57.Saltman, E. M., & Smith, M. (2015). Countering Violent Extremism: Scientific Methods and Strategies
<https://www.routledge.com/Countering-Violent-Extremism-Scientific-Methods-and-Strategies/Saltman-Smith/p/book/9781138842779>
- 58.Leong, D. (2017). Community-led Counterterrorism: The Role of Civil Society in Preventing Radicalization. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 14(3).
- 59.The Guardian. (2016). French journalist infiltrates ISIS online to expose jihadis.
- 60.Koehler, Daniel. Understanding Deradicalization: Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism. Routledge, 2017.
<https://www.routledge.com/Understanding-Deradicalization-Methods-Tools-and-Programs-for-Countering-Violent/Koehler/p/book/9781138700139>
- 61.Europol Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT)
<https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/terrorism-situation-and-trend-report-te-sat>
- 62.United Nations Security Council Sanctions Monitoring Team. (2019). Report of the Monitoring Team pursuant to resolution 2368 (2017) concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities.
<https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/1267/monitoring-team/>
- 63.United Nations Security Council Sanctions Monitoring Team. (2019). Report of the Monitoring Team pursuant to resolution 2368 (2017) concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities
<https://undocs.org/S/2019/570>
- 64.The Guardian. (2018, May 22). Foreign fighters who joined ISIS: numbers, origins, and fates.

- <https://www.theguardian.com/world/2018/may/22/foreign-fighters-isis-numbers-origins-fates>
65. RAN Centre of Excellence (2019). Returnees from IS: A multidimensional challenge. Radicalisation Awareness Network. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/_redirect.htm?lang=en
66. Piazza, J. A., & LaFree, G. (2017). Diasporas and Terrorism: Patterns and Implications. *Terrorism and Political Violence*, 29(5), 801–823.
67. <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691132976/how-terrorism-ends>
68. Bundesamt für Verfassungsschutz. (2016). Verfassungsschutzbericht 2015. <https://www.verfassungsschutz.de/de/oeffentlichkeitsarbeit/publikationen/berichte/bericht-2015>
69. House of Commons Library. (2017). Preventing radicalisation: the UK's approach to counter-terrorism. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7974/>
70. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). (2019). European Union Terrorism Situation and Trend Report 2019 (TE-SAT). <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2019-te-sat>
71. Французский уряд. (2021). Plan Vigipirate: National security alert system. <https://www.gouvernement.fr/en/plan-vigipirate-national-security-alert-system>
72. European Commission. (2016). Strengthening Security Cooperation between EU and Neighbouring Countries. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/eu-cooperation_en
73. BBC News. (2004). Madrid train bombings: The aftermath. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3559981.stm>

74. European Institute of the Mediterranean. (2021). Terrorism in Spain: Historical overview and recent developments. <https://www.iemed.org/publication/terrorism-in-spain-historical-overview/>
75. Gómez, J. (2017). Spain's Counterterrorism Policy against Jihadism: From 1995 to 2016. *Journal of Terrorism Research*, 8(2). <https://jtr.st-andrews.ac.uk/articles/10.15664/jtr.1361/>
76. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). (2013). EU Terrorism Situation and Trend Report 2013. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2013>
77. Morillas, P. (2015). Spain's Response to the Madrid Train Bombings: Security Coordination and Counterterrorism Reform. In J. Horgan & K. Braddock (Eds.), *The Psychology of Terrorism* (pp. 185–202). Routledge. <https://www.routledge.com/The-Psychology-of-Terrorism/Horgan-Braddock/p/book/9780415827822>
78. Spanish Ministry of Interior. (2017). Centro de Inteligencia contra el Terrorismo y el Crimen Organizado (CITCO). <https://www.interior.gob.es/web/servicios-al-ciudadano/ciudadano/seguridad-y-prevencion/terrorismo-y-crimen-organizado>
79. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). (2020). Manuel Navarrete appointed as new Head of CITCO. <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/manuel-navarrete-appointed-new-head-of-citco>
80. CIDOB. (2018). Revisiting the Barcelona attacks: reactions, explanations and pending discussions. CIDOB Report No. 2. https://www.cidob.org/sites/default/files/2024-07/CIDOB%20REPORT_02_ENGLISH.pdf
81. Council of Europe. (2016). Council of Europe Handbook for Prison and Probation Services Regarding Radicalisation and Violent Extremism. Strasbourg. <https://rm.coe.int/16806f9aa9>

82. U.S. Department of State. (2020). Country Reports on Terrorism 2019: Spain. <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019/spain/>
83. Servicio Ejecutivo de la Comisión de Prevención del Blanqueo de Capitales e Infracciones Monetarias (SEPBLAC). (2023). International Cooperation Overview. <https://www.sepblac.es/en/abt-sepblac/international-cooperation/>
84. Spanish Government. (2017, January 10). Collaboration between Spain and France in the fight against the ETA and jihadist terrorism. La Moncloa. <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/Paginas/2017/20170112-zoidofrance.aspx>
85. Atalayar. (2025, April 5). Spain and Morocco continue to reinforce security cooperation. <https://www.moroccoworldnews.com/2025/04/193204/spain-morocco-continue-efforts-to-reinforce-security-cooperation/>
86. Reuters. (2021, May 20). Spain accuses Morocco of “blackmail” over Ceuta migrant surge. <https://www.reuters.com/world/europe/spain-accuses-morocco-blackmail-over-ceuta-migrant-surge-2021-05-20/> tdhj.org+15
87. Strong Cities Network. (n.d.). Cities. Retrieved June 17, 2025 <https://strongcitiesnetwork.org/en/cities/>
88. Chrisafis, A. (2015, May 5). France passes new surveillance law in wake of Charlie Hebdo attack. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2015/may/05/france-passes-new-surveillance-law-in-wake-of-charlie-hebdo-attack>
89. Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. (2020). La lotta al terrorismo in Italia: misure legislative e operative dopo l’11 settembre 2001. Roma: Ministero degli Esteri. https://www.esteri.it/mae/it/politica_estera/terrorismo.html
90. Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. (2021). La lotta al finanziamento del terrorismo in Italia: il Comitato di Sicurezza Finanziaria e le misure di contrasto. Roma: Ministero degli Esteri. https://www.esteri.it/mae/it/politica_estera/terrorismo_finanziamenti.html

91. Ministero dell'Interno Italiano. (2022). Relazione annuale del Dipartimento delle Informazioni per la Sicurezza (DIS) sulla minaccia terroristica in Italia. Roma: Ministero dell'Interno.
<https://www.interno.gov.it/it/dis-relazioni-annuali>